

EKONOMI-
HÖGSKOLAN

Finns det en gräns i värde eller kvantitet för ett oändligt avtal?

Om takvolym är analogt tillämpligt på
dynamiska inköpssystem

Johan Ronnerstam

INSTITUTIONEN FÖR HANDELSRÄTT

Affärsjuridisk kandidatuppsats

15 högskolepoäng

HARH13

HT 2023

Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka om takvolym är analogt tillämpligt på dynamiska inköpssystem. De senaste åren har prejudikat förändrat synen på vad som maximalt kan avropas inom ett ramavtal. Det skapar följdfrågor om takvolym kan tillämpas analogt på dynamiska inköpssystem, vilket är uppsatsens huvudsakliga fråga. Uppsatsen kommer att börja med att introducera upphandling i stora drag för att ge läsaren en introduktion till upphandling. Ramavtal och dynamiska inköpssystem presenteras sedan för att göra en rättsjämförelse mellan dem. Praxis om takvolym kommer att beskrivas för att ge en förklaring till vad en takvolym innebär. För att besvara uppsatsens huvudsakliga fråga används det som har sammanställts från rättsjämförelsen och förklaringen av en takvolym från rättsfallen.

En rättsdogmatisk och EU-rättslig metod används eftersom den nationella lagstiftningen inom offentlig upphandling grundar sig på EU-direktiv. Materialet som har använts i arbetet är de traditionella rättskällorna, EU-direktiv och riktlinjer från EU. Frågeställningarna i den här uppsatsen är följande:

På vilka sätt skiljer sig dynamiska inköpssystem från ett ramavtal?

Kan dynamiska inköpssystem likställas med ramavtal och därmed analogt tillämpa praxis från ramavtal avseende takvolym?

Skillnaderna mellan ramavtal och dynamiska inköpssystem är främst: kommunikation, tid, möjlighet att delta och tilldelning. På grund av dessa olikheter kan tillämpningen av en takvolym vara svår. Takvolym går emot det som dynamiska inköpssystem karakteriseras av, vilket är flexibilitet. Takvolym kan därför med stor sannolikhet inte analogt tillämpas på ett dynamiskt inköpssystem.

Abstract

The purpose of this essay is to investigate the possibility of applying “ceiling volume” onto a dynamic purchasing system. Ceiling volume means the requirement to specify a maximum volume of supplies or services. In recent years legal cases have changed the view of the maximum volume that can be awarded during a given period within a framework agreement. A question has now been raised as to whether ceiling volume can be applied to dynamic purchasing systems. The essay begins with introducing procurement in general. Then it focuses on framework agreements and dynamic purchasing systems and compares the two. Afterward there is an in depth look at what a ceiling volume constitutes as by delving into the precedents that regards it. The comparison of the two procurement types and the summary of what a ceiling volume means compiles to answer the main question.

A legal dogmatic and EU legal method is used. The material that has been gathered are laws, legislative preparatory works, case law and doctrine, EU directives, and guidelines from the EU. The questions for this essay are as follows:

What are the main differences between a dynamic purchasing system and a framework agreement?

Can dynamic purchasing systems be equated with framework agreements and thereby apply ceiling volume?

The differences between framework agreements and dynamic purchasing systems are mainly: communication, time, ability to participate and distribution. In the discussion of the applicability of a ceiling volume it became apparent that it would go against the fundamental trait of a dynamic purchasing system, flexibility. That is why the ceiling volume cannot, have a high likelihood of being applied on a dynamic purchasing system.

Innehåll

Sammanfattning	3
Förkortningar	7
1 Inledning	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Syfte och frågeställningar.....	10
1.3 Avgränsningar	10
1.4 Metod och material	11
1.4.1 Rättsdogmatisk metod	11
1.4.2 EU-rättslig metod	11
1.4.3 Material	12
1.5 Disposition	14
2 Rättslig bakgrund.....	15
2.1 Upphandlingslagstiftningen.....	15
2.2 Upphandlingsrättsliga principer	15
2.2.1 Icke-diskriminering	16
2.2.2 Likabehandlingsprincipen.....	16
2.2.3 Proportionalitetsprincipen.....	16
2.2.4 Transparensprincipen.....	17
2.2.5 Principen om ömsesidigt erkännande.....	17
2.3 Hur upphandlingsprocessen går till	17
2.3.1 Planering.....	17
2.3.2 Genomförande	18
2.3.3 Realiserande	20
2.4 Ramavtal som upphandlingsverktyg	20
2.4.1 Parterna i ett ramavtal.....	21
2.4.2 Utformningen av Ramavtalet och dess processer.....	22
2.5 Dynamiska inköpssystem som upphandlingsverktyg	24
2.5.1 Processerna i dynamiska inköpssystem	24
3 Rättsjämförelse mellan ramavtal och dynamiska inköpssystem.....	28
4 Rättspraxis	31
4.1 Introduktion till takvolym	31
4.2 C-216/17 Coopservice.....	31
4.2.1 Domens bakgrund.....	31
4.2.2 EU-domstolens bedömning.....	32
4.2.3 Diskussion om domen.....	33
4.3 C-23/20 Simonsen & Weel.....	35
4.3.1 Domens bakgrund.....	35
4.3.2 EU-domstolens bedömning.....	36
4.3.3 Diskussion om domen.....	37
4.4 HFD 2022 ref. 4 I & II	38

4.4.1	HFD 2022 ref. 4 I bakgrund.....	38
4.4.2	Högsta förvaltningsdomstolens bedömning	39
4.4.3	HFD 2022 ref. 4 II bakgrund	40
4.4.4	Högsta förvaltningsdomstolens bedömning	40
4.4.5	Diskussion av HFD 2022 ref. 4 I & II.....	41
5	Om takvolym kan tillämpas analogt på Dynamiska inköpssystem	43
5.1	Vad en takvolym är för något.....	43
5.2	Kritik mot takvolym	44
5.3	Kan takvolym analogt tillämpas på dynamiska inköpssystem.....	46
	Källförteckning.....	49

Förkortningar

Art.	Artikel
DIS	Dynamiskt inköpssystem
DUAB	Dokumentismen i Umeå AB
ESPD	Europeiskt enhetligt upphandlingsdokument
EU	Europeiska unionen
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
G&T	AB Golv & Tak
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
LOU	Lag (2016:1145) om offentlig upphandling
Prop.	Proposition
SME	Små och medelstora företag
SOU	Statens offentliga utredningar
TED	Europeiska unionens gemensamma annonsdatabas

1 Inledning

1.1 Bakgrund

När en myndighet anskaffar varor, tjänster eller byggtreprenader måste detta ske på ett upphandlingsrättsligt korrekt sätt. Under upphandlingen måste de upphandlingsrättsliga regelverken efterföljas. Syftet med upphandlingsreglerna är bland annat att utnyttja skattemedel så effektivt som möjligt och att säkerställa lika villkor för företag, vilket i sin tur leder till konkurrenskraftighet. Upphandlingen strävar till att vara effektiv, rättssäker och konkurrenskraftig. Den främjar också innovativa lösningar samt beaktar miljö- och sociala aspekter.¹

För att effektivt kunna upphandla återkommande varor, tjänster eller byggtreprenader utan att skapa ett förfarande varje gång kan en upphandlande myndighet ingå ramavtal. Det är en typ av inköpssamordning vilket är ett avtal som kan ingås mellan en eller flera upphandlande myndigheter och en eller flera leverantörer. Under ramavtalets tid kan sedan enskilda kontrakt tilldelas under en given tidsperiod för den leverantör som anses mest lämpad².

Ett alternativ till ramavtal är ett dynamiskt inköpssystem (DIS). Ett DIS är, likt ramavtal, till för att göra återkommande köp av varor, tjänster och byggtreprenader. Leverantörer i ett DIS kan kvalificeras för att lägga ett erbjudande (anbud) på de kontraktinbjudningar som myndigheten lägger ut (anbudsinfordringar) under hela löptiden. Leverantörer i ett ramavtal kan endast kvalificeras för att lägga ett anbud i början av ramavtalet. Konkurrensen kan därför lättare bli bättre i ett DIS för att leverantörer lättare kan komma in och lägga ett anbud i jämförelse med ramavtal. Trots detta används inte DIS i samma utsträckning som ramavtal.³ En anledning till detta kan vara att det är en relativt ny upphandlingsmetod med nya formkrav, där den praktiska erfarenheten inte är lika stor som med ramavtal.⁴

Det är inte bara formkrav som kan försvåra implementationen av ett DIS, utan också rättsfrågor som har kommit upp på närliggande områden inom upphandling. De senaste åren har det kommit flera prejudikat för ramavtal som har utrett frågan om takvolym. Frågan har diskuterats både i EU-domstolen och i nationell rätt. Med takvolym menas en maximal nivå för den kvantitet som kan avropas från ett ramavtal. Takvolym har dock bara framgått genom praxis. Enligt 5 kap. 14 § lagen om offentlig upphandling (2016:1145) (LOU) ska ramavtal och DIS *uppskattas* till det högsta sammanlagda värdet av samtliga kontrakt som planeras under löptiden. Den lagreglerade gränsen bedömdes bara ses som en uppskattning då myndigheten

¹ Regeringskansliet, Offentlig upphandling

² Ulfsson, Anna, Lag (2016:1145) om offentlig upphandling. Kap. 7. 1§, Lexino. (JUNO) samt Nord, Eskil Lag (2016:1145) om offentlig upphandling. Kap. 7. 1 §, Karnov. (JUNO)

³ Upphandlingsmyndigheten, Statistiktjänsten, Upphandlingsstatistik, Statistik om annonserade upphandlingar i Sverige 2021, 1 nio av tio upphandlingar tillämpas LOU

⁴ Upphandlingsmyndigheten, Förbered upphandlingen, Upphandlingsförfarande, Dynamiskt inköpssystem

inte vet exakt hur mycket som kommer att behövas under kontraktperioden.⁵ Om gränsen skulle överskridas skulle ingenting ske eftersom det bara anses vara en uppskattning⁶. Dock har denna bedömning inte stämt överens med praxis eftersom praxis visar att ramavtalet blir verkningsslöst när maxkvantiteten överträds. Med verkningsslöst innebär att det inte går att tilldela några nya kontrakt. Frågan som nu är relevant är om denna bedömning också är tillämplig på DIS eller inte.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att analysera och undersöka om takvolym är analogt tillämpligt på DIS. För att göra detta krävs att DIS sätts i relation till ramavtal och dess praxis. För att uppnå syftet används följande frågeställningar:

På vilka sätt skiljer sig dynamiska inköpssystem från ett ramavtal?

Kan dynamiska inköpssystem likställas med ramavtal och därmed analogt tillämpa praxis från ramavtal avseende takvolym?

1.3 Avgränsningar

Ramavtal och DIS behandlas i kontexten av den klassiska sektorn som omfattas av LOU. Den klassiska sektorn är de statliga och kommunala myndigheter samt offentliga organ som inte är verksamma inom försörjningssektorn. Försörjningssektorn innehåller bland annat de som bedriver verksamhet inom vatten-, energi-, transport- och posttjänster. Skillnaden mellan försörjningssektorn och den klassiska sektorn är att försörjningssektorn omfattas av en annan lag än LOU, lagen om upphandling inom försörjningssektorerna (2016:1146). Därför kommer endast frågornas svar i arbetet behandla LOU. Arbetet har ett fokus på ramavtal och DIS som är över tröskelvärden, upphandlingar under tröskelvärden kommer dock att beskrivas kort men inte behandlas vidare⁷.

Huvudsakligen handlar uppsatsen om takvolym men kommer även att ta upp en konsekvens av bristen på takvolym; påtalandeskyldigheten. Av uppsatsen storlek och syfte att bedöma finns det inte plats att gå in på djupet om det. Varför påtalandeskyldigheten tas upp i arbetet är för att ge en ytterligare förståelse kring följderna av takvolym. På grund av den begränsade användningen av påtalandeskyldigheten i uppsatsen kommer den endast introduceras i samma avsnitt som den behandlas i.

⁵ OECD (2011), *Framework Agreements*, SIGMA Public Procurement Briefs, No. 19, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5js4vmmnhf7-en>. (Hämtat 2023-11-03) sid. 5

⁶ Arrowsmith, Sue, *The law of public and utility procurement: regulation in the EU and UK*, Volume 1, 3 upplagan, London, Sweet & Maxwell, 2014 sid. 1120

⁷ Anledningen varför inte ramavtal och DIS under tröskelvärden behandlas är för att rättsläget är oklart gällande dem. EU-domstolen har använt de EU-rättsliga principerna vid tolkning av de direktivstyrda reglerna. Det finns därför en stor sannolikhet att även upphandlingar under tröskelvärden skulle behandlas samma, men det återstår att se i praxis. *Konkurrensverket, Ställningstagande 2022:2, (2022-04-29) Dnr 625/2021 p. 9*

1.4 Metod och material

1.4.1 Rättsdogmatisk metod

I detta arbete används en rättsdogmatisk metod för att utreda uppsatsens frågeställningar. Det är omdiskuterat vad rättsdogmatik är eftersom det bestäms enligt dess kontext. Exempel på olika kontexter kan vara: syfte, funktion, verksamhet som utövas, eller material och metod. Arbetet använder rättsdogmatiken i sammanhanget *material* och *metod*.⁸

Det rättsdogmatiska *material*et kallas rättsskälrelära. Rättsskälreläran består av de traditionella rättsskällorna: författningar, förarbeten, prejudikat och doktrin. Författningar består av lagar och förordningar, där grundlagen står överst. Förarbeten är de lagmotiv som ligger bakom författningarna. Prejudikat är vägledande rättspraxis. Doktrin är den juridiska litteraturen och består av lagkommentarer, avhandlingar och juridiska artiklar. Inom rättsskälreläran rangordnas rättsskällorna i en normhierarki. Lagar och rättspraxis har formell auktoritet. Doktrinen har endast förmågan att övertyga genom argument som förs fram, vilket gör att den inte har någon sådan formell auktoritet. Det är omdebatterat huruvida förarbetena ska tillmätas formell auktoritet eller ej eftersom vissa anser att den kan likställas med doktrinen.⁹

Den rättsdogmatiska *metoden* går ut på att utröna en rättsregel eller skapa en lösning på ett rättsligt problem.¹⁰ Genom att använda rättsskälreläran kan rättsdogmatiken beskriva gällande rätt, de lege lata, men även anmärka och kritisera hur gällande rätt bör vara, de lege ferenda. Uppsatsen beskriver gällande rätt, alltså hur den ser ut idag. Den ser till att beskriva rättsläget först ifrån lagstiftningen för både ramavtal och DIS. Sedan kommer en jämförelse ske mellan dessa för att se hur applicerbar rättspraxis från ramavtal är på DIS, alltså används de lege lata.¹¹

För att göra analysen används analogislut, vilket är en av många hjälpregler som används vid lagtolkning. Analogislut används när det uttryckligen saknas en lagbestämmelse eller när lagen behöver kompletteras. Regler för en liknande situation används som komplement för att dra slutsatser om hur den aktuella situationen bör tolkas. Det kan däremot vara problematiskt att använda den här metoden eftersom lagen som används analogt inte hade som syfte att reglera det område som den tillämpas på. Analogislut används för att undersöka om rättsfallspraxis som har utfäst en takvolym för ramavtal kan tillämpas på DIS.

1.4.2 EU-rättslig metod

LOU härstammar från EU-direktivet 2014/24/EU vilket är anledningen till varför en EU-rättslig metod används. Med EU-rättslig metod menas de tolkningsmetoder och

⁸Sandgren, Claes, Debatt är rättsdogmatiken dogmatisk, *Tidsskrift för rettsvetenskap*, Vol. 118 2005 sid. 649 https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?aq2=%5B%5B%5D%5D&af=%5B%5D&searchType=SIMPLE&sortOrder2=title_sort_asc&language=sv&pid=diva2%3A187098&aq=%5B%5B%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRows=50&dswid=-2188 (Hämtat 2023-12-11), sid. 649

⁹Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 upplagan, Lund, Studentlitteratur, 2018, sid. 28

¹⁰Nääv och Zamboni, *Juridisk metodlära*, sid. 21

¹¹Nääv och Zamboni, *Juridisk metodlära*, sid. 36

den rättsliga metodik som används av EU-domstolen¹². De olika metoderna som kan användas vid tolkning av lagar som har sitt ursprung i EU-rätten är bland annat: textuell tolkning, teleologisk tolkning och tolkning utifrån rättsregelns sammanhang. Den som används mest är den teleologiska tolkningen. Vid den teleologiska tolkningen utronas vad lagstiftaren har haft för avsikt med utformningen av lagen. Det övergripande målet som EU ständigt strävar efter är att skapa en inre marknad, vilket i sin tur har skapat vissa allmänna rättsprinciper som används som vägledning för att uppnå målet i domstolsavgöranden.¹³

De allmänna rättsprinciperna har tre funktioner att fylla: att fylla ut hål i lagstiftningen, att tolka sekundärrätten så att den överensstämmer med principerna och att fungera som måttstock vid prövning av giltigheten i sekundärrätten. Principerna har en konstitutionell status vilket gör dem likvärdiga till EU-fördragen i normhierarkin.¹⁴ Normhierarkin för unionsrätten utgår ifrån primärrätten som innehåller alla fördrag inklusive de allmänna rättsprinciperna. Underordnat till primärrätten finns sekundärrätten som består av förordningar, direktiv, beslut med delegerande akter och genomförandeakter. Sist och lägst i hierarkin är icke bindande normgivning som rekommendationer, yttranden, tillkännagivande, meddelanden och riktlinjer.¹⁵

1.4.3 Material

I uppsatsen används de allmänna rättsprinciperna, inklusive delar från EU-rätten såsom icke bindande normgivning och sekundärrätt. Nedan följer en redogörelse för hur materialet har använts.

En central del i uppsatsen kretsar runt regleringarna kring DIS och ramavtal i LOU vilket gör den nationella lagstiftningen relevant. LOU kommer från direktiv 2014/24/EU. Lagen ser till att direktivets mål uppfylls och inte nödvändigtvis *hur* det uppfylls eftersom det är ett direktiv. Direktivet är dessutom minimiharmoniserande vilket innebär att nationell lagstiftning ska uppnå målet med direktivet, men kan avvika för att bättre anpassas till medlemslandet.¹⁶ För att bättre förstå och beskriva den nationella lagstiftningen har lagförarbeten i form av statens offentliga utredningar (SOU) och propositioner (Prop.) använts.

En annan central källa i arbetet är den rättspraxis som används. För att kunna utreda de lege lata så sammanställs tre olika rättsfall relaterat till ramavtal med brist på takvolym. Anledningen varför dessa tas upp är för att bättre kunna få en uppfattning om vad takvolym är eftersom det är skapat ifrån praxis. De tre målen som tas upp är två domar från Europeiska unionens domstol (EU-domstolen) och en dom från Högsta förvaltningsrätten (HFD): C-216/17 Coopservice, C-23/20 Simonsen & Weel och HFD 2022 ref. 4 I & II. Coopservicemålet var det första målet som ändrade uppfattningen om att det fanns en hård gräns, en takvolym istället för endast en

¹²Hettne, Jörgen och Otken, Eriksson, Ida (red.), EU-rättslig metod. Teori och genomslag i svensk rättstillämpning. 2 upplagan, Stockholm, Norstedts Juridik, 2011 sid. 21

¹³Nääv och Zamboni, *Juridisk metodlära*, sid. 122

¹⁴Nääv och Zamboni, *Juridisk metodlära*, sid. 126 f.

¹⁵ Bernitz, Ulf m.fl., *Finna rätt: juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 16 upplagan, Stockholm, Norstedts juridik, 2023 sid. 67

¹⁶ Nääv och Zamboni, *Juridisk metodlära*, sid. 119

uppskattad volym. Simonsen & Weel var det målet som bekräftade begreppet takvolym ytterligare och klargjorde mer i detalj vad en takvolym innebär. HFD 2022 ref. 4 I & II utvecklade omfattningen för vilka takvolym gäller för. HFD 2022 ref. 4 I & II visade också att det finns en påtalandeskyldighet för leverantören vid skadelidande kopplat till takvolym.

När det kommer till doktrinen så finns det tyvärr relativt lite skrivet inom den akademiska världen gällande offentlig upphandling i Sverige.¹⁷ Litteraturen som jag har använt som behandlar offentlig upphandling är bland annat: Eva Lindahl Toftegaards *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocesserna*, Sue Arrowsmiths två volymer *The law of public and utilities procurement regulation in the EU and UK* och Niclas Forsbergs *Upphandling enligt LOU, LUF, LUK, LUFSS och LOV*. Även digitala böcker som Karnovs, Lexinos och Norstedts Juridiks lagkommentarer har använts. Alla de uppräpnade böckerna är endast introducerande eller översiktliga. Litteratur med en inriktning på ramavtal och DIS går tyvärr inte att hitta. Därför är litteraturen som är insamlad inte bara böcker utan rapporter och webbsidor också. Myndighetsrapporter och webbsidor har använts både gällande hur en upphandlingsprocess går till och hur olika rättsfall tolkas. De har också använts för att diskutera problematiken med takvolym. De myndigheter som jag har använt källor utifrån är Konkurrensverket, Upphandlingsmyndigheten och Adda.

Utifrån rättskälleläran kan dessa källor ifrågasättas eftersom webbsidor och rapporter inte hör till den normala doktrinen. Samtidigt anser jag att dessa har en hög relevans eftersom det är relevanta myndigheter. Upphandlingsmyndighetens uppdrag är att verka för en rättssäker, effektiv och hållbar upphandling¹⁸. De utvecklar och förmedlar kunskap, verktyg och metoder för vägledning¹⁹. Konkurrensverket är tillsynsmyndigheten för den offentliga upphandlingen och arbetar för en enhetlig tillämpning av de upphandlingsrättsliga reglerna. Konkurrensverket ger förtydliganden och vägledning vid otydliga situationer.²⁰ Adda har som uppdrag att hjälpa strategisk försörjning av varor, tjänster och kompetens²¹. Materialet som jag har använt från Upphandlingsmyndigheten och Konkurrensverket har främst varit webbsidor för att beskriva upphandling. Bilagorna eller ställningstagandena som både konkurrensverket och upphandlingsmyndigheten har publicerat har använts i rättsfallsdiskussioner och i kapitlet ”Vad en takvolym är för något”. Materialet från Adda är ett brev som beskriver problematiken som takvolym kan ha för inverkan på upphandling inom sjukvården och inköpscentraler. Materialet har använts för att skapa kapitlet ”Kritik av takvolym” och är en del i diskussionen ”Kan takvolym analogt tillämpas på dynamiska inköpssystem”.

Även material från EU-rättslig metod förekommer i form av direktiv och riktlinjer. Det EU-rättsliga materialet har som övergripande syfte att skapa en harmonisering mellan medlemsländerna i EU. Med denna harmonisering i alla medlemsländer

¹⁷Konkurrensverket, *Konkurrensverket synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik 2023–10–31* <https://www.regeringen.se/contentassets/c9981cbd1c054e3fa1a2a917d3e22939/konkurrensverket.pdf> (Hämtat 2023–12–08) sid. 1 och Ulfsson, kommentaren till 5 kap. 14 § LOU

¹⁸ Upphandlingsmyndigheten, Om oss

¹⁹ Upphandlingsmyndigheten, Om oss, Vårt uppdrag

²⁰ Konkurrensverket, Upphandling, Tillsyn, ärenden och beslut och Lindahl Toftegaard, Eva, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, 3 upplagan, Lund: Studentlitteratur 2022, sid. 225

²¹ Adda, Om oss, Den strategiska försörjningsprocessen – Addas stöd till offentlig sektor

skulle det resultera i en större marknad, vilket leder till bättre konkurrens. När det gäller materialet som används är det de aktuella upphandlingsdirektivet 2014/24/EU. Direktivet 2004/18/EG har använts i samband med rättsfallet C-216/17 Coopservice (Coopservice). En handledning från EU-kommissionen som innehåller riktlinjer för hur DIS ska appliceras, används också. Handledningen består av en kartläggning av problem som olika medlemsländer har haft med DIS och hur vissa rättsfall tillämpas.

1.5 Disposition

Arbetet inleds med ett kapitel som introducerar bakgrund och frågeställningar. Det andra kapitlet är ett inledningskapitel som syftar till att ge en mer fyllig bakgrund till upphandling, ramavtal samt DIS. Det tredje kapitlet gör en rättsjämförelse mellan ramavtal och DIS. Svaret på den första frågan besvaras därmed i det kapitlet. Det fjärde kapitlet redogör för den praxis som ligger till grund för den andra frågeställningen. Det femte kapitlet summerar upp vad en takvolym är och ser med hjälp av svaret från den första frågan om takvolym kan analogt tillämpas på DIS. Kapitel fem besvarar därav den andra frågan i uppsatsen och avslutar arbetet.

Förenklat är dispositionen uppdelad i två delar, den första delen behandlar den första frågan och den andra behandlar den andra frågan. I varje del finns en deskriptiv del och en analytisk del. Kapitel 1 och 2 är den deskriptiva delen, och kapitel 3 är den analytiska delen för fråga 1. I fråga 2 är det kapitel 4 som är deskriptiv tillsammans med föregående kapitel och kapitel 5 som är den analytiska. Genom denna utformning kan sista frågan bli mer nyanserat besvarad på, eftersom skillnaden mellan ramavtal och DIS redan har besvarats.

2 Rättslig bakgrund

2.1 Upphandlingslagstiftningen

Offentlig upphandling är enligt 1 kap. 2 § LOU när en upphandlande myndighet anskaffar varor, tjänster eller byggtreprenader genom tilldelning av kontrakt. En upphandlande myndighet kan vara en statlig- eller en kommunal myndighet men det kan också omfatta aktiebolag eller andra privaträttsliga subjekt som antingen kontrolleras eller finansieras av det offentliga²². Den offentliga upphandlingen kan beskrivas som en formaliserad inköpsprocess. Den svenska offentliga upphandlingen omsätter närmare 900 miljarder kronor per år, vilket motsvarar ungefär en sjättedel av Sveriges hela bruttonationalprodukt.²³ Detta utgör även en central del av den Europeiska unionens inre marknad. Därför är det av intresse för EU att säkerställa att länder konkurrerar på lika villkor, vilket är upphovet till upphandlingslagstiftningen.²⁴

Det finns flera syften med upphandlingslagstiftningen. Några av dessa är att främja en fri rörlighet för leverantörer att delta i upphandlingar på EU:s inre marknad, främja ett kostnadseffektivt användande av offentliga medel, stimulera tillväxt och utgöra effektiv konkurrens samt underlätta för småföretag att delta i upphandlingar.²⁵ Ett fokus som EU har är att motverka de subjektiva faktorerna så mycket som möjligt vid offentliga inköp och därmed minimera risken för snedvridning av konkurrensen. Ett exempel på snedvridning kan vara när en kommun skapar ett projekt som främjar regionala branscher. Detta kan i sin tur sätta konkurrensen i obalans.²⁶ Upphandlingen ska därför vara så objektiv som möjlig.

2.2 Upphandlingsrättsliga principer

Genom att all reglering inom upphandling måste vara förenlig med de upphandlingsrättsliga principerna skapar detta en förutsägbarhet och rättssäkerhet. Oberoende av vilken situation som uppkommer, antingen gällande oklarhet i en lagbestämmelse eller en brist på lagrum, så används de upphandlingsrättsliga principerna för att bedöma den enskilda situationen²⁷. Varje upphandling ska genomföras med hänsyn till de fem grundläggande principerna som finns i både EU-rättslig lagstiftning²⁸ och i nationell lagstiftning²⁹. Det är principerna om: Icke-

²² 1 kap. 18 och 22 §§ LOU

²³ Upphandlingsmyndigheten, Om offentlig upphandling

²⁴ Toftegaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 20 ff.

²⁵ Skäl. 1 och 2 2014/24/EU

²⁶ Toftegaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 22

²⁷ Prop. 2021/22:5 sid. 125 ff. Och sid. 140 f.

²⁸ Art. 18.1 1 st, 2014/24/EU

²⁹ 4 kap. 1 § LOU

diskriminering, likabehandling, proportionalitet, transparens samt ömsesidigt erkännande.³⁰

2.2.1 Icke-diskriminering

Principen om icke-diskriminering innebär att det är otillåtet att diskriminera på grund av nationalitet eller etableringsort. Det gäller även alla former av dold diskriminering som särskiljande kriterier som leder till samma resultat.³¹ Syftet med principen är att förhindra att gynna någon på grund av dess centrala etablering, exempelvis en lokal leverantör, vilket i sin tur skulle underminera konkurrensen.³²

2.2.2 Likabehandlingsprincipen

Likabehandlingsprincipen har som syfte att säkerställa konkurrens och öka möjligheten för en myndighet att välja det bästa anbudet. Likabehandlingsprincipen stadgar att lika situationer ska behandlas lika, och att olika situationer inte får behandlas lika, om det inte finns sakliga skäl för en sådan behandling. Sakliga skäl kan innebära att det är motiverat med hänsyn till allmän moral, ordning eller säkerhet. Om det finns sakliga skäl skall det vara proportionerligt för att uppnå det syfte som är eftertraktat och inte gå utöver vad som är nödvändigt. Både vid fastställande av upphandlingskriterierna och vid prövning av anbuden mot kriterierna är likabehandlingsprincipen relevant.³³

En central del i upphandlingsförfarandet kopplat till likabehandlingsprincipen är att det inte får tillföras eller ändras något i förfrågningsunderlaget under upphandlingens löptid. Exempelvis får inte egenskaper som inte hör till förfrågningsunderlaget värderas vid prövning eller utgöra en brist för en leverantör (anbudsgivare). Detta gör att upphandlingen behöver avbrytas eller göras om vid förändring av något utvärderingskriterium. Det kan tyckas vara för byråkratiskt att göra om en hel upphandlingsprocess och ödsla tid och pengar för att ändra ett upphandlingsunderlag, men det är av högsta prioritet att det ska finnas en förutsägbarhet inom upphandlingsförfarandet. För att upprätthålla detta måste myndigheten ha en möjlighet att kunna kontrollera och följa upp att anbudsgivarna ger ut korrekt information. Om inte den uppföljningen görs kan leda till att principen åsidosätts³⁴.

2.2.3 Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen innebär att åtgärder som medlemsstater vidtar ska vara nödvändiga och lämpliga med hänsyn till de mål som eftersträvas. Myndigheter får exempelvis inte ställa krav utöver vad som är nödvändigt för den aktuella upphandlingen, utan det ska stå i proportion till det mål som eftersträvas. Principen är också relevant på ett annat sätt, nämligen vid en situation där en annan princip bryts. Som nämnt ovan så kan en situation där principen om likabehandling bryts

³⁰ Konkurrensverket, Fem grundläggande principer inom offentlig upphandling

³¹Se exempelvis EU-domstolen den 6 oktober 2005, *Commission v France*, C-243/03, ECLI:EU:C:2005:589

³² Toftagaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 51 f.

³³ Prop. 2006/07:128 sid. 132 och SOU 2015:78, sid. 49

³⁴ Se mål EU-domstolen den 4 december 2003, *EVN and Wienstrom*, C-448/01, ECLI:EU:C:2003:651

ändå tillåtas på grund av dess proportionalitet. Likaså kan principen om icke-diskriminering undantas utifrån om proportionalitetsprincipen anses vara relevant. Det är därför av stor vikt att upphandlingens art och värde ska beaktas exempelvis när villkoren utformas, eftersom de måste stå i proportion till de eftertraktade målen.³⁵

2.2.4 Transparensprincipen

Transparensprincipen eller öppenhetsprincipen som den också kallas har som syfte att upphandlingar ska vara öppna och förutsebara. Med öppet menas öppen för konkurrens samt för kontroll av förfarandet för att kunna kontrollera att allt går rätt till. Det innebär därmed en informationsplikt om resultatet av upphandlingen, att myndigheten håller sig till förfrågningsunderlaget och att upphandlingen annonseras offentligt.³⁶

2.2.5 Principen om ömsesidigt erkännande

Principen om ömsesidigt erkännande innebär att den upphandlande myndigheten ska godta redan godkänd utländsk dokumentation i samband med kvalifikationskrav, om andra medlemsstaters behöriga organ redan har godkänt det. Exempelvis kan det gälla certifikat, intyg och andra dokument. Anledningen varför principen finns är för att skapa ett förtroende mellan de olika medlemsstaternas rättssystem och rättsväsende. Om en fråga avgörs i en medlemsstat krävs inte en ny process i ett annat medlemsland eftersom samma opartiskhet och kompetens antas finnas i respektive medlemslands rättsväsende.³⁷

2.3 Hur upphandlingsprocessen går till

Upphandlingsprocessen kan generellt delas in i tre delar: Planering, genomförande samt realiserandet av upphandlingsförfarandet. Syftet med det här kapitlet är att skapa en bild av hur ett förfarande går till. I senare kapitel kan detta vara användbart för att kunna göra återkopplingar till olika delar av processen.

2.3.1 Planering

I planeringsfasen skapas olika typer av analyser samt ett förfrågningsunderlag. En arbetsgrupp sätts ihop för att identifiera de kompetenser och resurser som krävs i upphandlingsarbetet. Tillsammans skapas det en tids- och aktivitetsplan. Personerna som ingår i arbetsgruppen kan vara beställare, upphandlare eller jurister inom myndigheten. Det kan också vara ett samarbete mellan organisationer genom gemensamma upphandlingar eller genom en inköpscentral. Efter att arbetsgruppen har satts ihop kartläggs behoven i en behovsanalys.³⁸ För att kunna skapa

³⁵ Prop. 2006/07:128 sid. 132 och SOU 2015:78, sid. 52

³⁶ Prop. 2006/07:128 sid. 132 och SOU 2015:78, sid. 51

³⁷ Jänterä-Jareborg Maarit, Harmonisering, samordning och ömsesidigt förtroende inom Europeiska unionen – utvecklingen inom familjerätt, *Svensk Juristtidning: SvJT*, 2005/804 <https://svjt.se/svjt/2005/804> (Hämtat 2023-12-11) s 813 ff.

³⁸ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen

behovsanalysen intervjuas den som kommer att använda den upphandlade produkten. Det som samlas in kan bland annat vara information om nuläget, organisationens och användarens behov, mål och syfte samt värdet för upphandlingen.³⁹

Efter att mål och syfte har satts upp baserat på behovet skapas en marknadsanalys. En marknadsanalys är till för att skapa en bild av vilka leverantörer som finns och vad marknaden kan erbjuda. Dialogen mellan leverantörer och myndigheten ger möjligheten att se om upphandlingen kan lyckas.⁴⁰ Om det kommer att lyckas så har upphandlingsriskerna minimerats, dock så ska hänsyn tas till andra risker såsom samhällsrisker och finansiella risker.

Det sista att göra i planeringsfasen är att fastställa vilket upphandlingsförfarande som används. Valet beror på *vad som ska upphandlas* och upphandlingens totala värde (*tröskelvärde*).⁴¹ När det gäller *vad som ska upphandlas* kan det exempelvis bero på varans komplexitet som utgör valet av ett upphandlingsförfarande. *Tröskelvärde* är den beloppsgräns som avgör vilka regler som upphandlingen ska följa. Om upphandlingen går över tröskelvärdet behövs det direktivstyrda regelverket användas. Om upphandlingen är under tröskelvärdet är det de nationella reglerna som används⁴². Som nämnt i avgränsningarna kommer arbetet handla om upphandlingar över tröskelvärdet. Det är för att det saknas regler om DIS och ramavtal vid upphandling under tröskelvärdet⁴³.

De olika upphandlingsförfarandena är öppet förfarande, selektivt förfarande, förhandlat förfarande, konkurrenspräglad dialog och förfarande för inrättande av innovationspartnerskap. Enligt 6 kap. LOU används ett öppet- alternativt ett selektivt förfarande som huvudregel. Öppet förfarande innebär att alla leverantörer får lämna anbud på den upphandlande myndighetens annons. Prövningen av kraven på leverantören och anbudet sker i ett och samma steg. Ett selektivt förfarande är istället ett tvåstegsförfarande. Första steget är ett kvalificeringssteg för leverantören. De leverantörer blir kvalificerade kan sedan lämna anbud som prövas i det andra steget.⁴⁴ Ett ramavtal är ett öppet förfarande medan DIS är ett selektivt förfarande. Det är endast dessa typer av upphandlingsförfaranden som är av relevans för arbetet och kommer att behandlas senare i vederbörande kapitel.

2.3.2 Genomförande

Det första som sker i den genomförande delen av upphandlingen är utformningen av upphandlingsdokumentet (Dokumentet) eller förfrågningsunderlaget som det också kan kallas. Dokumentet innehåller information om följande: upphandlingens *villkor*,

³⁹ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen, Behovsanalys

⁴⁰ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen, Marknadsanalys

⁴¹ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen, Välja upphandlingsförfarande

⁴² Upphandlingsmyndigheten, Regler och lagstiftning, Tröskelvärden och direktupphandlingsgränser

⁴³ Upphandlingsmyndigheten, Dynamiskt inköpssystem och Upphandlingsmyndigheten, Olika sorters avtal och kontrakt, ändringar av avtal

⁴⁴ Konkurrensverket, *Upphandlingsreglerna – en introduktion information från Konkurrensverket*, 2022–09–30, Stockholm, <https://www.konkurrensverket.se/informationsmaterial/rapportlista/upphandlingsreglerna--en-introduktion/> (Hämtat 2023–11–19). sid. 25 Forsberg, Niclas, *Upphandling enligt LOU, LUF, LUK, LUFUS och LOV*, 5 upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik 2019, sid. 128

krav på leverantören och det som ska upphandlas, utvärderingsgrunden, kontraktsvillkoren samt information om uppföljningen.

De *villkor* som anges i dokumentet redogör för hur länge leverantören är bunden av anbudet och vilka krav som måste uppfyllas⁴⁵. Här anges också vilket typ av avtal som används, kontrakt alternativt ramavtal. Om ramavtal används så specificeras maxkvantiteten av avtalet, även kallat volym.⁴⁶ Även vanliga kontrakt specificerar volymen antingen exakt eller genom en uppskattning. *Krav på leverantören* inkluderas också i Dokumentet, varpå en leverantör kan lämna in en egenförsäkran (ESPD) för att säkerställa att kvalificeringskraven uppfylls. Likväl för leverantörer finns också ett dokument för *det som ska upphandlas*, där en kravspecifikation framgår av detalj- och/eller funktionskrav, samt krav som antingen är objektiva (skall-krav) eller tilldelande (bör-krav). En *utvärderingsgrund* används sedan för att kunna värdera de inkommande anbuden. De olika *utvärderingsgrunderna* är: bästa förhållande mellan pris och kvalitet, kostnad samt pris. *Kontraktsvillkoren* förklarar rättigheterna och skyldigheterna för respektive part och om hur transaktionen ska hanteras. Upphandlingsdokumentet avslutas med eventuella bilagor av *uppföljningsplanen* för det aktuella förfarandet.⁴⁷

Efter att upphandlingsdokumentet är färdigställt annonseras upphandlingen i en annonsdatabas som har beviljats registrering enligt lagen om upphandlingsstatistik (2019:668)⁴⁸. Om upphandlingen överstiger tröskelvärdet ska annonsen också skickas till Europeiska unionens publikationsbyrå som publicerar annonsen i Europeiska unionens gemensamma annonsdatabas (TED). TED är en webbversion av den Europeiska unionens officiella tidning som publicerar offentliga upphandlingar i EU⁴⁹. Annonseringstiden för upphandlingen beror på vilken typ av förfarande det är. När annonseringstiden är slut kan inte leverantörer komma in med mer anbudsansökningar.⁵⁰

Efter att annonseringstiden gått ut granskas anbuden som kommit in och leverantörerna prövas mot de krav som ställts. Prövningen av leverantörer kan ske genom antingen uteslutning eller kvalificering. Anbuden prövas sedan utifrån det ekonomiskt mest fördelaktiga anbudet i förhållande till det angivna tilldelningskriteriet.

Utifrån prövningen tilldelas sedan den leverantör som har kvalificerats ett tilldelningsbeslut. För ramavtal innebär tilldelningsbeslutet att avtalet ingås. Under tiden som tilldelningsbeslutet skickas ut kan inte myndigheten ingå avtal eftersom det finns en avtalsspärr på minst tio dagar, vilket ger leverantörer möjlighet att överpröva upphandlingen i förvaltningsrätten om de anser att förfarandet har gått till på fel sätt. När det gäller ramavtal och DIS kan myndigheten bestämma om den vill tillämpa en avtalsspärr eller inte.

⁴⁵ Vidare läsning på Upphandlingsmyndigheten, Genomför upphandlingen, administrativa villkor (Information om upphandlingen och administrativa villkor)

⁴⁶ Mer om takvolym i avsnitt 2.4

⁴⁷ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen

⁴⁸ Ett register över alla beviljade annonsdatabaser: Konkurrensverket, Annonssdatabasregistret

⁴⁹ Europa.eu, TED:s startsida, Om TED

⁵⁰ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen, Annonsera

I slutskedet av upphandlingens genomförande tecknas avtal med den ledande leverantören, handlingar arkiveras och efterannonsering av upphandlingen publiceras. Efterannonseringen är till för att skapa insyn och transparens i förfarandet. För ramavtal ska efterannonsering ske efter ramavtalets ingående. Det är bara ramavtalet som ska efterannonseras, det finns ingen skyldighet att efterannonsera varje avrop. För DIS kan myndigheten välja mellan att antingen skicka efterannonserna enskilt eller tillsammans med varandra kvartalsvis. Vid upphandlingar ska efterannonserna registreras i en annonsdatabas. Vid upphandlingar över tröskelvärdena ska efterannonsering ske i ett särskilt formulär i TED.⁵¹

Situationer kan dock uppstå under genomförandet som gör att en upphandling inte kommer till ett avslut. En upphandling kan avbrytas om det finns sakliga skäl för detta. Sådana faktorer kan vara bristande konkurrens, fel utformning av utvärderingsmodell, ett alltför högt pris eller oförutsedda händelser. Om en upphandling stoppas måste myndigheten underrätta de anbudssökande och anbudsgivarna så snart som möjligt om beslutet. Beslutet ska vara skriftligt och innehålla de skäl som ligger till grund för avbrottet. Upphandlingen kan sedan antingen göras om eller läggas ner helt.⁵²

2.3.3 Realiserande

Om upphandlingen lyckats ska avtalet implementeras och genom möten detaljeras mer kring hur rutiner och riktlinjer ska gå till. Sedan arbetas det mycket med förvaltning och uppföljning av avtalet. Avtalsuppföljningen säkerställer att det som har avtalats om upprätthålls när upphandlingen utförs, exempelvis pris, kvalitet, leverans och resultat. Avtalsförvaltning är en form av intern administration av förfarandet som utvärderar upphandlingen som helhet. Utvärderingen används sedan till förberedelsen av den nästkommande upphandlingen i förbättringssyfte.⁵³

Om en leverantör anser att en upphandlande organisation har gjort fel kan leverantören överpröva upphandlingen till förvaltningsrätten. För att kunna göra detta krävs att leverantören anser sig ha lidit skada eller kan komma att lida skada enligt 20 kap. 4 § LOU. En leverantör kan begära överprövning på tre sätt: överprövning av en upphandling, överprövning av ett beslut att avbryta en upphandling och överprövning av ett avtals giltighet⁵⁴.

2.4 Ramavtal som upphandlingsverktyg

För att effektivt kunna upphandla återkommande varor, tjänster eller byggtreprenader utan att skapa ett förfarande varje gång kan en myndighet ingå ramavtal. Som namnet implicerar är det ett avtal som sätter ramen för de återkommande beställningar som görs av myndigheten i form av avrop under löptiden. Det är en typ av inköpssamordning som sluts mellan en eller flera

⁵¹ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen, Efterannonsering – en viktig del av upphandlingen

⁵² 12 kap. 12§ 2 st. och 19 kap. 21 § LOU

⁵³ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Realisera avtalet

⁵⁴ Upphandlingsmyndigheten, Överprövning och andra rättsmedel, Överprövning

upphandlande myndigheter, och en eller flera olika leverantörer där avrop sedan tilldelas under en given tidsperiod⁵⁵. Som tidigare nämnt i genomförandeavsnittet är ramavtal ett öppet förfarande vilket innebär att alla leverantörer kan begära ut ett förfrågningsunderlag och därefter lämna preliminära anbud. Det är inte tillåtet att begränsa antal potentiella leverantörer. Anbudsgivarna lämnar ett anbud för både kvalificering av sig själva och anbudet, till skillnad från i DIS.

Ramavtalet får löpa max fyra år om det inte finns särskilda skäl för en längre tid. Anledningen till begränsningen är på grund av att en längre löptid hade kunnat resultera i en konkurrensbegränsande effekt. Undantaget särskilda skäl kan vara utifrån myndighetens behov och bransch⁵⁶. Det kan också vara när anbudsgivarna förfogar över utrustning som har en längre avskrivning än fyra år och som måste vara tillgängligt när som helst under ramavtalets tid. Dock så kan kontraktet som tilldelas inom ramavtalet fortsätta löpa efter att kontraktet har löpt ut.⁵⁷

2.4.1 Parterna i ett ramavtal

Parterna i ett ramavtal kan se olika ut. Oavsett konstellation så måste en myndighet vara identifierad i upphandlingsdokumenten för att tillåtas att avropa från avtalet. Anledningen till det är för att leverantören ska kunna veta vilka myndigheter som kommer att utnyttja avtalet, vilket följer av transparensprincipen.⁵⁸ Varken en myndighet eller en leverantör kan ansluta sig till ramavtalet under löptidens gång, vilket gör ramavtalet till ett slutet system. Det finns tre olika sätt att ingå i ett ramavtal: att myndigheten upphandlar ramavtalet själv, att myndigheter upphandlar ramavtalet tillsammans, eller att myndigheter upphandlar via en inköpscentral.

Den första möjligheten är att myndigheten ensam ingår kontraktsförhållandet med leverantörerna.⁵⁹ Upphandlingen kan då bli mer anpassad till myndighetens egna behov och därav passa i vissa situationer. Av samma anledning kan det bli mindre kostnadseffektivt än de andra lösningarna eftersom det inte blir samma kvantitet som upphandlas i jämförelse med flera myndigheter eller via en inköpscentral.

Den andra möjligheten till ramavtal är att en myndighet anmäler sitt intresse till ett kommande ramavtal som en annan myndighet eller inköpscentral ska upphandla. Det kan antingen ske genom en fullmakt för att låta den upphandlande myndigheten/inköpscentralen sköta det för dennes räkning, alternativt kan det ske genom samverkan. För att det ska gå att ansluta till ramavtalet måste det framgå vilka myndigheter som använder ramavtalet i upphandlingsdokumentet. En leverantör kan inte heller ansluta sig i efterhand till ett ingånget ramavtal.⁶⁰

Den tredje möjligheten är genom en inköpscentral. En inköpscentral är en upphandlande myndighet som stadigvarande tillhandahåller anskaffningen av varor eller tjänster som är avsedda för upphandlande myndigheter eller i samband med

⁵⁵ Art. 33.1 2014/24/EU och 1 kap. 20 § LOU

⁵⁶ Ulfsson, kommentaren till 7 kap. 2 § LOU

⁵⁷ Skäl. 62 2014/24/EU

⁵⁸ 7 kap. 3 § LOU och Prop. 2015/16:195 sid. 1009

⁵⁹ Toftegaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 192

⁶⁰ Toftegaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 192, 7 kap. 3 § LOU och se mål C-216/17 Coopservice

tilldelning av kontrakt eller ingående av ramavtal⁶¹. Det som skiljer gemensamma upphandlingar mot inköpscentraler är det stadigvarande tillhandahållandet. Inköpscentraler kan både agera som ombud för upphandlande myndigheter och som grossister genom inköp, lagring och återförsäljning av varor och tjänster⁶². Sättet de används på är genom att kontrakt tilldelas av en inköpscentral, genom dynamiska inköpsystem som drivs av en inköpscentral och genom ramavtal som ingås av en inköpscentral⁶³. Anledningen till varför inköpscentraler finns är effektivisering.⁶⁴ Ett exempel på en inköpssamordning är statens inköpscentral vars syfte är att tillgängliggöra aktuella ramavtal för varor och tjänster som myndigheter upphandlar ofta i stora mängder eller av ett stort värde.⁶⁵

2.4.2 Utformningen av Ramavtalet och dess processer

Ramavtalets utformning kan se ut på olika sätt, dock kan ett ramavtal ibland tolkas som ett kontrakt och vice versa.⁶⁶ Ett kontrakt är ett skriftligt avtal som ingås mellan en eller flera myndigheter och en eller flera leverantörer och som avser varor, tjänster eller utförande av byggtreprenader.⁶⁷ Till skillnad från kontrakt regleras ramavtal även efter avslutet, då avropen är LOU-styrda. Det finns fyra modeller som utformar ramavtalets karaktär. I de fyra olika modellerna är det två parametrar som skiljer de olika modellerna åt; antalet leverantörer och om det är fastställda villkor eller förnyad konkurrensutsättning som används. De fyra olika modellerna är följande: ramavtal med en leverantör, ramavtal med flera leverantörer utan nya anbud, ramavtal med flera leverantörer och med förnyad konkurrensutsättning eller ramavtal med flera leverantörer genom en kombination av modell två och tre delvis med förnyad konkurrens.⁶⁸ Vilken ramavtalstyp som är lämplig att använda för ett kontrakt i ett ramavtal kan bero på kvantitet, värde eller upphandlingsobjektets karaktär.

Om ramavtal har ingåtts med endast en leverantör ska villkoren vara fastställda på förhand enligt ramavtalet.⁶⁹ På grund av att det endast finns en leverantör uppstår inte någon konkurrenssituation i det här stadiet och därav inte heller någon förnyad konkurrensutsättning. Med endast en leverantör är detta den typ av ramavtal som mest liknar ett tvåpartskontrakt. Dock så måste villkoren följas av ramavtalet för tilldelning, men de finns en möjlighet för att skriftligt samråda för att komplettera anbudet.⁷⁰ Kompletteringen ska endast vara kompletterande som rättelse av fel, förtydligande eller liknande för att öka transparensen.⁷¹ Kompletteringen får inte leda till några väsentliga ändringar⁷².

⁶¹ 1 kap. 14 § LOU

⁶² 7 kap. 11 § LOU

⁶³ 7 kap. 12 § LOU

⁶⁴ Prop. 2015/16:195, sid. 534 f.

⁶⁵ Toftegaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 196 och Kammarkollegiet, statens inköpscentral

⁶⁶ Kammarrätten i Göteborg dom 2017-04-04 i mål nr 5389-5390-16

⁶⁷ Ulfsson, kommentaren till 7 kap. 4 § LOU

⁶⁸ Toftegaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 193 och 194

⁶⁹ 7 kap. 4 § LOU

⁷⁰ 7 kap. 4 § andra st. LOU

⁷¹ 4 kap. 9 § LOU

⁷² 7 kap. 3 § andra st. LOU

Den andra modellen som kan användas tillåter fler leverantörer, men det finns ingen förnyad konkurrensutsättning utan det rangordnas istället efter antal uppfyllda objektiva villkor. De objektiva villkoren är de skall-krav som fastställdes i upphandlingsdokumentet⁷³. Anledningen till att gå efter villkor är att minska godtycke och partiskhet, vilket främjar likabehandling och transparens.⁷⁴ Det ska vara möjligt i efterhand att förstå vilka faktorer som gjorde att en viss leverantör valdes framför en annan utifrån kraven. En rangordning av leverantörerna blir således resultatet där avrop från ramavtalet sker från den som rankats högst. Dock så finns det undantag från detta som när exempelvis leverantören med högst poäng saknar kapacitet och inte har möjlighet att leverera.⁷⁵ Ett annat exempel är när en enskild person utifrån sina behov eller preferenser får välja vilken leverantör som ska få tillhandahålla en viss personlig tjänst eller vara (givet att leverantörerna är likgiltiga i uppfyllda villkor). Anledningen varför den enskilda personen som ska använda tjänsten är tillåten att göra valet är för att det inte anses vara myndighetens godtycke utan individens val.⁷⁶

Till skillnad från föregående modell använder den tredje modellen en förnyad konkurrensutsättning för att fastställa tilldelningen istället för en rangordning.⁷⁷ Först konkurrerar leverantörerna om ramavtalet som i ett ramavtal med fastställda villkor, därefter konkurrensutsätts de en gång till genom en förnyad konkurrensutsättning vid varje avrop. Den förnyade konkurrensutsättningen får inte förändra ramavtalets villkor⁷⁸, däremot får myndigheten precisera och vid behov komplettera med andra villkor. För att förnyad konkurrensutsättning ska vara tillåtet krävs att några förutsättningar ska vara uppfyllda. Myndigheten måste skriftligt samråda med de leverantörer som kan genomföra kontraktet. En tidsfrist måste vara fastställd till varje avrop/kontrakt som ska ske i ramavtalet. Myndigheten ska välja det mest fördelaktiga anbudet enligt tilldelningskriteriet.⁷⁹ När avropen sedan ska göras råder absolut sekretess⁸⁰.

Den praktiska användningen för ramavtal med fler leverantörer och förnyad konkurrensutsättning är vid komplexa upphandlingsobjekt. Med hjälp av det ytterligare samrådet i det andra steget kan behovet klargöras bättre för de konkurrerande leverantörerna. Dock så är det samtidigt en nackdel eftersom processen blir mer tidskrävande med ett ytterligare samråd.⁸¹ Jämförelsevis är fastställda villkor bättre till upphandlingsobjekt som är enkla att specificera, eftersom det är en snabbare process.⁸²

Den sista typen av ramavtal är en avropsmodell som kombinerar de två senaste modellerna och kallas delvis fastställda villkor eller kombinerade ramavtal. Det är

⁷³ Se kapitel 2 kap. 3 § andra st Genomförande

⁷⁴ Prop. 2015/16:195 sid. 1013 och 519

⁷⁵ Ulfsson, kommentaren till 7 kap. 6 § LOU

⁷⁶ 7:5 LOU, Prop. 2006/07:128 sid. 179 och skäl. 61 2014/24/EU

⁷⁷ Nord, kommentaren till 7 kap. 8 § LOU

⁷⁸ 7:9 LOU, art 33.4 C 2014/24/EU

⁷⁹ 4 kap. 9 § LOU

⁸⁰ 7 kap. 9 § LOU

⁸¹ Toftgaard, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, sid. 200

⁸² Prop. 2015/16:195 sid. 519

⁸³ 7 kap. 5 § LOU och 33.4 2014/24/EU

en ramavtalstyp där villkoren är helt eller delvis fastställda på förhand och där tilldelningen av kontrakt ska ske delvis via en förnyad konkurrensutsättning.⁸³ Om en upphandling ska ske med kombinerade ramavtal krävs att det på förhand fastställas i upphandlingsdokumentet vilka situationer som förnyad konkurrensutsättning kommer att användas.⁸⁴

2.5 Dynamiska inköpssystem som upphandlingsverktyg

DIS är inte ett eget upphandlingsförfarande⁸⁵ utan används för att avropa varor, tjänster och entreprenader som är återkommande, under förutsättning att de är allmänt tillgängliga på marknaden och tillgodoser myndighetens behov.⁸⁶ All kommunikation i ett DIS ska ske elektroniskt. Muntlig kommunikation är inte tillåten av automatiseringsskäl⁸⁷. Det finns ingen maximal gräns för ett DIS utan det kan vara hur långt som helst. Dynamiskt inköpssystem är ett selektivt förfarande som nämnt i genomförandeavsnittet. Det innebär att alla leverantörer kan ansöka om att få delta i upphandlingen under förfarandets tid. Det kan liknas vid ett förkvalificeringssystem där leverantörer först godkänns och sedan konkurrerar leverantörerna sinsemellan om att kvalificeras för kontraktstilldelning. Detta innebär att alla leverantörer som uppfyller kvalificeringskraven när som helst kan ansluta sig till förfarandet⁸⁸. Myndigheten får inte utesluta någon i anbudssökandet, utan alla ska kunna bli kvalificerade.⁸⁹

Det är tillåtet att flera upphandlande organisationer tillsammans inrättar ett DIS för att täcka ett gemensamt behov. Upphandlingens form kallas samordnad upphandling eller samordnat dynamiskt inköpssystem. Det ska framgå i anbudsinfordran vilka som har rätt att göra avrop. En myndighet som inte står med i anbudsinfordran kan inte delta. I anbudsinfordran ska det också framgå om det dynamiska inköpssystemet tillhandahålls av en samordnad upphandling eller om det är en inköpscentral. Om det är en inköpscentral och den får användas av andra myndigheter ska detta anges i anbudsinfordran. Dock så behövs inte myndigheternas namn specificeras i anbudsinfordran i samband med en inköpscentral.⁹⁰

2.5.1 Processerna i dynamiska inköpssystem

Upphandlingsförfarandet med ett DIS kan delas in i två steg; ett inrättande stadie och ett tilldelande stadie. Vid inrättningsstadiet ska myndigheten genom en anbudsinfordran informera att ett DIS upprättas.⁹¹ En anbudsinfordran är en inbjudan att lämna anbud i en offentlig upphandling. Anbudsinfordran ska publiceras i någon av de annonsdatabaser som har beviljats registrering. Om förfarandet är över

⁸³ 7 kap. 7 § LOU

⁸⁴ Prop. 2015/16:192 sid. 521

⁸⁵ Prop. 2015/16:195 sid. 559

⁸⁶ 8 kap. 1 § LOU

⁸⁷ Ulfsdotter, kommentaren till 12 kap. 5 § LOU

⁸⁸ Art. 34 och 65 2014/24/EU

⁸⁹ Art. 65 2014/24/EU

⁹⁰ Art. 37.1 2 st. 2 m. 2014/24/EU och Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen, Upphandlingsförfarande, Dynamiskt inköpssystem

⁹¹ 8 kap. 4 § LOU

tröskelvärde ska det också annonseras i TED som sedan publicerar den löpande⁹². Löpande publicering används eftersom nya leverantörer som tidigare nämnts kan ansluta till systemet under hela giltighetstiden. En upphandling kan också förhandsannonseras. Det innebär att myndigheten informerar någon gång mellan 35 dagar upp till tolv månader innan inbjudan att bekräfta intresse skickas.⁹³

I anbudsinfordran som annonseras specificeras detaljerna i ett dokument för det dynamiska inköpssystemet. Dokumentet innehåller vilket typ av köp och vilka kvantiteter som förfarandet avser. Dokumentet innehåller också all nödvändig information: om hur DIS fungerar, den utrustning som används, tekniskt arrangemang för anslutning samt tekniska specifikationer. Kategoriindelning finns också inkluderat, med de urvalskriterier som krävs för respektive kategori. Även tilldelningskriterierna inkluderas i dokumentet. Dokumentet är fritt tillgängligt under löptiden för att leverantörer ska kunna tillträda under perioden.⁹⁴

En leverantör har minst 30 dagar från den dag då annonsen om upphandlingen skickades för publicering till att svara med ett anbud.⁹⁵ Om upphandlingen förhandsannonserades krävs inte en ny annonsering utan anbudssökningarna som skickades från leverantörerna i samband med förhandsannonseringen går istället igenom⁹⁶. När en leverantör har skickat en anbudssökning ska fullföljande och utvärderingen ske inom tio arbetsdagar från och med mottagande, men kan förlängas till 15 arbetsdagar när det är motiverat. Med motiverat menas exempelvis vid granskning, kompletterande av dokumentation eller kontroll av att urvalskriterierna har uppfyllts. Förlängningen av perioden måste också anges för att det ska vara tillåtet. Myndigheten som använder DIS ska informera leverantören så fort som möjligt huruvida denne kommit med eller ej. Om leverantören skulle bli nekad ska det motiveras.⁹⁷

Vid en upphandling med DIS kan en myndighet begära att leverantören ska lämna anbud i form av enbart elektroniska kataloger eller till viss del innehållande elektroniska kataloger.⁹⁸ En elektronisk katalog är en katalog som innehåller alla de produkter som är relevanta för upphandlingen. Om anbudsinfordran ges i en elektronisk katalog kan detta påskynda utvärderingsprocessen tack vare den standardiserade strukturen på katalogen. Det kan vara särskilt användbart vid ramavtal och speciellt vid DIS eftersom antalet anbudsgivare kan vara stort.⁹⁹ Det ska fastställas i upphandlingsdokumentet om elektroniska kataloger ska användas i DIS förfarandet och om katalogerna ska uppdateras vid tilldelning av kontrakt. Om en myndighet vill att en elektronisk katalog ska uppdateras kan det göras på samma sätt som det görs vid en förnyad konkurrensutsättning i ramavtal. Antingen genom

⁹² 15.4 2014/24/EU

⁹³ 10 kap. 3 § och 11 kap. 5 § LOU

⁹⁴ 8 kap. 5 § LOU, Prop. 2015/16:195 sid. 558-560 och art. 53 2014/24/EU

⁹⁵ 8 kap. 8 § LOU och Art 34.2 2014/24/EU

⁹⁶ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen, Förhandsannonsering

⁹⁷ 8 kap. 7 och 9 §§ LOU, art. 34.5 samt 55 2014/24/EU

⁹⁸ 8 kap. 34 § LOU och art. 36.6 2014/24/EU

⁹⁹ Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för inre marknaden, industri, entreprenörskap samt små och medelstora företag, (2022). *Dynamiska inköpssystem : riktlinjer för användning*, Europeiska unionens publikationsbyrå. <https://data.europa.eu/doi/10.2873/855558> (Hämtat 2023-12-06), sid. 15

att begära att leverantören uppdaterar katalogen till kraven enligt det enskilda kontraktet, eller så görs en ny kravställning¹⁰⁰.

Det som är omstritt i det här stadiet är om det är relevant att underrätta anbudsgivarna om vilka de konkurrerar med.¹⁰¹ Argumentet för detta är att det går emot transparensprincipen om de inte får veta vilka sina konkurrenter är. Samtidigt skulle ett sådant system kräva mer resurser från den upphandlande myndigheten för att ständigt vilka som är anbudsgivare.¹⁰²

I tilldelningsstadiet sker, som namnet implicerar, tilldelningen av kontrakten. Myndigheten bjuder in alla godkända leverantörer inför varje kontraktstilldelning för att lämna anbud. Ifall det dynamiska inköpssystemet har delats in i kategorier ska leverantörerna inom varje kategori lämna anbud på de kontrakt som kommer upp inom respektive kategori.¹⁰³ Tidsfristen för att lämna anbud är som minst tio dagar från den dag då inbjudan skickades till berörda leverantörer. Efter att de tio dagarna har gått så tilldelas den leverantör som har det mest ekonomiskt fördelaktiga anbudet enligt tilldelningskriterierna¹⁰⁴. Tilldelningskriterierna får vid behov preciseras i inbjudan, exempelvis gällande leveranstiden. När en leverantör har tilldelats ett kontrakt ska de andra konkurrenterna informeras och sedan ska en efterannonsering göras.¹⁰⁵

När som helst under DIS giltighet kan en myndighet begära att alla inbjudna deltagare inom fem arbetsdagar lämnar in en ny och uppdaterad version av en egen försäkran¹⁰⁶. En egen försäkran eller en European Single Procurement Document (ESPD) är ett preliminärt bevis på att leverantören får delta i upphandlingen. Genom ESPD finns både en försäkran om att tilldelningskraven är uppfyllda och att inga uteslutningsgrunder är nådda. Myndigheten som upphandlar kan sätta ESPD som krav för alla anbudsgivare i ett DIS för att standardisera det administrativa behandlingsarbetet. Det går även att använda ESPD i samband med förnyad konkurrensutsättning inom ramavtal. Det finns inga sanktioner vid utlämnande av ett ESPD, men det är möjligt att utesluta leverantören, om leverantören haft en möjlighet att yttra sig.¹⁰⁷

Myndigheten som upphandlar genom ett DIS får inte ta ut några administrativa avgifter av en leverantör.¹⁰⁸ Detta är ett undantag från självkostnadsprincipen som finns i 2 kap. 6 § kommunallagen (2017:725). Enligt självkostnadsprincipen kan

¹⁰⁰ Ulfsdotter, kommentaren till 8 kap. 32 § LOU

¹⁰¹ Prop. 2015/16:195 sid. 562

¹⁰² Jag kan inte själv se att den upphandlande myndighetens vinner något på detta. Jag ser också ett problem med att leverantörerna kan bilda karteller och därigenom försämla konkurrensen om de känner till varandra. Samtidigt så väger transparens- och öppenhetsprincipen tungt för EU-lagstiftning vilket motiverar en vetskap om varandra. Jag skulle argumentera för att konkurrensen är viktigare än öppenhet och transparens i detta fall. Samtidigt så är inte kartellscenariot hållbara strukturer vilket skulle tala för att konkurrensen inte skulle inskränkas så lätt. Detta kan dock bara spekuleras i just nu men skulle vara intressant vidare forskning. Vidare läsning: spelteorins ”fångarnas dilemma” där möjligheten för en leverantör att bryta kartellen ger mer värde än att behålla den (beroende på de olika värdena för respektive val). Investopedia, What is the prisoner’s dilemma and how does it work

¹⁰³ 8 kap. 10 § LOU

¹⁰⁴ 8 kap. 12 § LOU

¹⁰⁵ Prop. 2015/16:195 sid. 558,559, 564 och art. 34.6 och 54 2014/24/EU

¹⁰⁶ 8 kap. 13 § LOU och art. 59.1 2014/24/EU

¹⁰⁷ Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg. Genomför upphandlingen, Krav på leverantören och grund för uteslutning, ESPD – en standardiserad egenförsäkran och Prop. 2015/16:195 sid. 1031

¹⁰⁸ 8 kap. 14 § LOU och art. 34.9 2014/24/EU

kommuner sätta en avgift för det arbete som utförs, men bara till ett självkostnadspris. Principen gäller för all verksamhet som kommuner bedriver, oavsett frivillig eller specialreglerad verksamhet¹⁰⁹. Dock inte när det gäller DIS eftersom detta skulle begränsa konkurrensen. Anledningen till detta är för att små och medelstora företag (SME) är sårbara för avgiftsbeläggning och kan därför bli uteslutna av det. Detta skulle i sin tur bli konkurrenshämmande. Lagregleringen har däremot fått kritik då vissa anser att det blir en begränsning i inköpscentralernas finansieringsmodeller. Motargumentet till att det skulle vara en begränsning är att 8 kap. 14 § LOU bara fokuserar på de administrativa avgifterna och inte gäller vid ersättning av varor. På så sätt skulle det vara teoretiskt möjligt att avgiftsbelägga varorna för att möjliggöra inköpscentraler. Exempelvis kan inköpscentralerna lägga en påläggsavgift till de myndigheterna som köper varorna.¹¹⁰

¹⁰⁹ Madell, & Lundin, Kommunallag (2023–02–01, Version 4, JUNO) kommentaren till 2 kap. 6 §

¹¹⁰ Prop. 2015/16:195 sid. 565

3 Rättsjämförelse mellan ramavtal och dynamiska inköpssystem

För att återknyta till syftet med den här uppsatsen så är målet att undersöka om takvolym är tillämpligt på DIS. För att ta reda på det ställdes två frågor i början, *På vilka sätt skiljer sig dynamiska inköpssystem från ett ramavtal?* och *Kan dynamiska inköpssystem likställas med ramavtal och därmed analogt tillämpa tidigare praxis från ramavtal avseende takvolym?* Efter att ha gett en beskrivning av både ramavtal och DIS jämförs nu de sinsemellan för att svara på den första frågan. Resultatet av jämförelsen ska tillsammans med vad som kommer fram i rättsfallen svara på den andra frågan.

När man tittar på ramavtal och DIS så blir det snabbt klart att de har samma syfte. Syftet är att anskaffa återkommande varor, tjänster och byggentreprenader under en period. Det är hur det ska uppnås som skiljer dem åt. DIS tenderar att vara mer flexibelt och öppet med ett fokus på digitalisering och tillgänglighet. Ramavtal har en mer fast och rättssäker karaktär där procedurer är mer statiska för att ge en förutsägbar utgång.

Den främsta skillnaden mellan ramavtal och DIS är typen av förfarande. Som nämnt tidigare är ramavtal ett öppet förfarande och DIS ett selektivt förfarande. I ett öppet förfarande kvalificeras både leverantören och anbudet i samma steg. I ett selektivt är det två separata delar. Leverantören kvalificeras först för att sedan i det andra steget kunna lägga ett anbud.¹¹¹ Ramavtalstyper som använder sig av förnyad konkurrensutsättning är undantaget till detta eftersom den nya konkurrensutsättningen blir ett nytt steg och kan därför liknas mest till ett DIS.

Däremot kan ramavtal med förnyad konkurrensutsättning och ramavtal generellt bara pågå under max fyra år för att inte vara konkurrensbegränsande. DIS kan jämförelsevis pågå teoretiskt hur länge som helst eftersom det inte finns någon gräns för när en leverantör kan delta under löptiden. Genom att ramavtalet bara kvalificerar leverantörer i början av upphandlingen så kan det finnas risk för att leverantörer blir benägna att agera otillbörligt för att vinna upphandlingen. Ett ramavtal på fyra år kan innebära stora summor som är koncentrerade på ett tillfälle. Risken för överprövningar kan därför vara stor eftersom det är mycket som står på spel i jämförelse med DIS.¹¹² Överprövningar kan i sin tur leda till avtalslösa perioder och därmed förseningar med hela förfarandet.

¹¹¹ Upphandlingsmyndigheten, Förbered upphandlingen, Upphandlingsförfarande, Öppet förfarande och Upphandlingsmyndigheten, Förbered upphandlingen, Upphandlingsförfarande, Selektivt förfarande

¹¹² Det kan vara för tidigt att fastställa att ramavtal är mer mottaglig till överprövningar än DIS. DIS har som nämndes i inledningen av arbetet inte alls samma utbredning som ramavtal har. Det är därför svårt att fastställa korrelationen. I nuläget har inte DIS haft några överprövningar medan det är ett stort problem i Sverige med ramavtal och överprövningar. Se SOU 2013:12 sid. 341 och SOU 2015:12 sid. 78 f.

Det kan vara lätt att se på DIS som ett förfarande som är bättre att använda istället för ramavtal på grund av den flexibilitet som ges. Med möjligheten för leverantörer att kvalificeras under avtalstiden och att kunna specificera förfarandet i samband med att ny teknik utvecklas, verkar DIS vara mer fördelaktig än ramavtal. Ramavtalet å andra sidan har en del fördelar som DIS saknar. Möjligheten för ett ramavtal att kontraktsbinda en part redan i tilldelningsfasen är en stor fördel. Om en leverantör kvalificeras i ett DIS så finns det ingen skyldighet för leverantören att lämna ett anbud utan leverantören kan gå ur förfarandet utan några påföljder. DIS lämpar sig därför bäst till upphandlingar som har ett stort antal leverantörer eftersom det ökar chansen till konkurrens och en avslutad anbudsinfordran. Fler anbudsgivare innebär däremot inte de facto mer konkurrens. Ett stort antal leverantörer kan minska incitamentet att delta i specifika delar av det dynamiska inköpssystemet. Anbudsinfordran kan anses vara mättat enligt vissa leverantörer och därför inte värt att konkurrera med dem.¹¹³ DIS flexibilitet ökar leverantörernas möjlighet att delta, men på bekostnaden av att det inte finns någon garanti för anbudsgivande. Inte heller är konkurrensen säker att öka i samband med antalet leverantörer.

En ytterligare problematik som är en produkt av DIS flexibilitet är inom administrationen. I samband med att DIS uppmanar till att många leverantörer ansluter kan det i sin tur skapa en större administrativ börda än vid ramavtal. EU-kommissionen nämner i handledningsdokumentet *Dynamiska inköpssystem Riktlinjer för användning* att ett automatiserat sätt för kvalificering är av stor vikt¹¹⁴. ESPD är till för att avhjälpa detta eftersom det standardiserar bördan till viss del, men den rena mängden är fortfarande kvar. DIS har dessutom inte någon möjlighet att ta ut en administrativ avgift. En kombination av en större administration och ett förbud mot avgiftsbeläggning verkar inte logiskt. Anledningen till det är en balans mellan leverantörers möjlighet att konkurrera om en upphandling och den administrativa skyldigheten för myndigheten. Avgiftsförbudet för myndigheter vid DIS syftar till att SME lättare ska ta sig in på marknaden, och genom det bidra till en bättre konkurrens.¹¹⁵

En annan olikhet mellan de två förfarandena är tillhandahållande av information och kommunikation. DIS kräver att all kommunikation ska vara helt elektroniskt, medan ramavtal fortfarande inte har samma krav. Kommunikation om ramavtal kan ske muntligt så länge det inte avser upphandlingsdokument, anbudsansökningar, intresseförklaringar och anbud. Om kommunikationen sker muntligt och är av betydelse för upphandlingen måste det däremot dokumenteras. DIS å andra sidan förbjuder att använda all typ av muntlig kommunikation.¹¹⁶ Anledningen till förbudet grundas i ett öppenhetsperspektiv. Allt som rör de dynamiska inköpssystemet ska kunna vara tillgängligt digitalt. Genom att endast använda digital kommunikation minskar risken för korruption¹¹⁷.

¹¹³ EU kommissionen, generaldirektoratet, *Dynamiska inköpssystem : riktlinjer för användning*, sid. 19

¹¹⁴ EU kommissionen, generaldirektoratet, *Dynamiska inköpssystem : riktlinjer för användning*, sid. 19

¹¹⁵ Skäl. 2 2014/24/EU

¹¹⁶ Nord, kommentaren till 12 kap. 5 § LOU

¹¹⁷ Arrowsmith, Sue, *The law of public and utility procurement: regulation in the EU and UK*, Volume 2, 3 upplagan, London, Sweet & Maxwell, 2018, sid. 603 f.

Sammanfattningsvis för att svara på den första frågan så är det vissa fundamentala delar i DIS som skiljer sig i förhållande till ramavtal. Det är *tid*, *digitalisering*, *möjligheten att delta* och *tilldelning* som är de främsta aspekterna som särskiljer sig. Det som skiljer sig minst är tilldelningen eftersom ramavtal med förnyad konkurrensutsättning påminner om DIS andra steg. Vissa delar som har tagits upp bygger på aspekterna. Problematiken med att administrationen kan bli en stor börda grundar sig exempelvis på möjligheten att delta. Andra delar som kommunikationen som är en skillnad mellan ramavtal och DIS kan argumenteras huruvida det är relevant för andra frågan. Dessa aspekter kommer att diskuteras i samband med frågan om DIS kan appliceras på en takvolym.

4 Rättspraxis

4.1 Introduktion till takvolym

Enligt 5 kap. 14 § LOU¹¹⁸ ska ramavtal och DIS uppskattas till det högsta sammanlagda värdet av samtliga kontrakt som planeras under löptiden. Gränsen är dock bara en uppskattning eftersom den upphandlande verksamheten inte vet exakt hur mycket som kommer att behövas under kontraktperioden¹¹⁹. Om gränsen överskrids skulle det vara osannolikt att det skulle betraktas som någonting olagligt eftersom gränsen endast är en uppskattning menar Arrowsmith¹²⁰. Rättspraxis delar dock inte denna bild har det visat sig. Rättspraxis i både EU-domstol och högsta förvaltningsdomstol har utformat något som kallas en takvolym, vilket är en hård gräns för hur mycket som får upphandlas. För att se om takvolym är analogt tillämpligt på DIS redogörs nedan vad både EU-domstolen och HFD konstituerar som en takvolym genom tre rättsfall.

4.2 C-216/17 Coopservice

4.2.1 Domens bakgrund

EU-domstolen meddelade den 19 december 2018 dom i målet C-216/17 Coopservice. Målet rörde en italiensk myndighet som hade upphandlat ett ramavtal för städtjänster med städföretaget Coopservice. Ramavtalstypen var en leverantör med samtliga villkor fastställda. I ramavtalet fanns det en utvidgningsklausul som möjliggjorde att andra myndigheter än den upphandlande kunde ansluta sig till ramavtalet. Om en annan myndighet bestämde sig för att ansluta skulle det vara på samma villkor som den ordinarie myndigheten, men det avtalet skulle vara ett självständigt kontraktsförhållande. Det fanns inte en specificerad kvantitet i ramavtalet för hur mycket som kunde bli avropat av de andra myndigheterna¹²¹.

När ASST Valcamonica, som inkluderades via utvidgningsklausulen, tecknade ett kontrakt med Coopservice överprövade Coopservice tillsammans med den italienska konkurrensmyndigheten förfarandet. Grunden för talan var att klausulen möjliggjorde tilldelning av nya kontrakt utan nya anbudsförfarande.¹²² Den italienska förvaltningsdomstolen ogillade talan vilket ledde till att Coopservice och konkurrensmyndigheten överklagade domen till högsta förvaltningsdomstolen.

¹¹⁸ Art 4.5 i 2014/24/EU direktivet

¹¹⁹ OECD, *Framework agreements*, 2011 sid. 5

¹²⁰ Arrowsmith, *The law of public and utilities Procurement*, Volume 1, sid. 1120

¹²¹ EU-domstolen den 19 december 2018, Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato - Antitrust och Coopservice, C-216/17, ECLI:EU:C:2018:1034 p.20

¹²² Mål C-216/17 p.21

Högsta förvaltningsdomstolen vilandeförklarade målet för att EU-domstolen skulle kunna ge förhandsbesked i två frågor.

1. Kan en upphandlande myndighet handla för egen räkning och för andras räkning om de andra myndigheterna är specificerade i upphandlingsdokumenten? (Trots att dessa inte är parter i ramavtalet)
2. Kan en upphandlande myndighet som inte har undertecknat ramavtalet, underlåta att fastställa kvantitet av det som ska beställas, alternativt hänvisa till myndigheternas ordinarie behov? (Trots att dessa inte är parter i ramavtalet)

Den italienska förvaltningsdomstolen hänvisade förhandsavgörandet i dessa tolkningsfrågor till det gamla upphandlingsdirektivet 2004/18/EG, men också till gällande direktiv, 2014/24/EU. EU-domstolen gjorde bedömningen att 2004/18/EG kunde tillämpas och prövade sedan frågorna mot det. Anledningen är att ramavtalet verkade under tiden som 2004/18/EG direktivet var tillämpligt vilket gör att det ska dömas utefter det.

4.2.2 EU-domstolens bedömning

I den här uppsatsen är det endast den andra frågeställningen som är relevant eftersom det är den som ställer frågan om hur kvantiteten ska tolkas. EU-domstolen tittade på definitionen av ramavtal i art. 1.5 i 2004 års direktiv för att finna svar. Det EU-domstolen kom fram till var att kvantiteten inte skulle anses som något frivilligt att ange, utan var *obligatorisk*. EU-domstolen utformade fyra olika skäl för att motivera detta.¹²³

Det första skälet anger att en upphandlande myndighet är tvungen att från början precisera den totala kvantitet som kan bli aktuell för alla avrop som görs i samband med det ramavtalet. Lagstödet till detta påstående återfinns i både bilaga VII del A punkt 6c i 2004/18/EG där värdet ska specificeras och i beräkningen av värdet enligt art. 9.9 av samma direktiv.¹²⁴

Det andra skälet diskuterar ramavtalet i samband med endast en leverantör. En leverantör som har ingått ett avtal kan endast handla för egen räkning och för andras räkning tills att den angivna kvantiteten har uppnåtts. När kvantiteten som var specificerad i ramavtalet är uppnådd så kommer avtalet inte längre ha någon verkan. Anledningen är på grund av att art. 32.3 i 2004/18/EG fastställer att de avrop som görs i ett ramavtal ska bygga på de villkor som fastställdes i det.¹²⁵

Det tredje skälet varför en kvantitetsangivelse skulle vara obligatorisk är på grund av de EU-rättsliga principerna.¹²⁶ Enligt principerna om likabehandling, öppenhet och icke-diskriminering krävs att ramavtalet ska vara formulerat på ett klart, precist och entydigt sätt. Anledningen är att alla leverantörer ska kunna tolka förfarandet på samma sätt.

¹²³ Mål C-216/17 p.58 och p.60

¹²⁴ Mål C-216/17 p.60

¹²⁵ Mål C-216/17 p.61

¹²⁶ Mål C-216/17 p.62–65

Det fjärde skälet som EU-domstolen gav var i relation till art. 32.2 5 st 2004/18/EG. Enligt artikeln får inte ett ramavtal på ett otillbörligt sätt förhindra, snedvrida eller begränsa konkurrensen. Om inte en takvolym fastställs kan det vara oklart för leverantörerna hur stort ramavtalet är och därigenom förhindra konkurrensen. Genom ett förtydligande ökar klarheten i förfarandet.¹²⁷

4.2.3 Diskussion om domen

Mål C-216/17 resulterar i ett ändrat synsätt kring ramavtalets avropskvantitet. En upphandling kan inte längre bara ha en uppskattad kvantitet som kan överstigas utan det ska finnas en takvolym. Takvolymen sätter ett tak på hur mycket som kan upphandlas och när det är uppnått anses ramavtalet verkningslöst. Enligt målet måste en takvolym finnas, men frågan är vad begreppet takvolym innebär. I punkt 60, 64 och 68 benämns takvolymen som total kvantitet. I punkt 66 innefattar det däremot kvantitet *och* ett högsta belopp. Även punkt 69 nämner kvantitet och belopp. Det finns därför en oklarhet i vad en takvolym innebär.

I upphandlingsmyndighetens bilaga *Takvolym i ramavtal* gjorde upphandlingsmyndigheten ett ställningstagande angående vad som utgör en takvolym. Det är enligt dem en kvantitet *eller* ett värde. De definierar kvantitet som den mängden varor, tjänster eller byggentreprenader som ramavtalet omfattar. Kvantiteten går lätt att mäta som exempelvis att väga, räkna eller på annat sätt uttrycka i siffror. Till skillnad från en kvantitet avser ett värde istället ett belopp i monetära termer.¹²⁸ Upphandlingsmyndigheten anser att det inte finns något krav på att både en kvantitet och ett värde måste anges.¹²⁹ Vilket begrepp som ska användas beror på det begrepp som ger mest transparens i det enskilda fallet.¹³⁰ Exempelvis kan det vara rimligt att ange en kvantitet i samband om varor ska upphandlas. Vid tjänster kan det istället vara bättre att ange värde, exempelvis vid konsultupphandlingar. Anledningen är i det fallet att olika konsulter har olika erfarenhet och därför uppnår resultat snabbare eller långsammare vilket kan göra mängden timmar oklar. Den totala kostnaden, alltså värdet är därför bättre att välja i det fallet.¹³¹

Ändamålet med en takvolym visar EU-domstolen genom de fyra olika skäl som är angivna. Det första skälet anför att en uppskattning måste specificeras enligt bilaga VII del A punkt 6c i 2004/18/EG. Av bilagan följer att det totala beräknade värdet under hela ramavtalets löptid ska specificeras i *den utsträckning det är möjligt*. I det aktuella målet har inte detta uppnåtts. Anledningen varför det ska anges en kvantitet i *den utsträckning det är möjligt* är för att leverantören ska kunna uppskatta sin kapacitet.¹³² Om leverantören skulle kunna veta hur volymen fördelar sig över tid och över kontrakt så hade det gett ännu bättre förutsättningar och gynnat både

¹²⁷ Mål C-216/17 p.69

¹²⁸ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, Vägledning nr 2019:3 sid. 17 <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/globalassets/dokument/publikationer/takvolym-i-ramavtal.pdf> (Hämtat 2023-12-16)

¹²⁹ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, sid. 19

¹³⁰ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, sid. 18

¹³¹ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, sid. 18 f.

¹³² Mål C-216/17 p.78

myndigheten och leverantörens intresse.¹³³ Det är däremot svårt att förutsäga värdet på ramavtalets volym och ännu svårare gällande individuella kontrakt inom ramavtalet. En anledning till varför en myndighet väljer ett ramavtal istället för individuella kontrakt kan vara för att myndigheten vet att den behöver avropa återkommande gånger men inte hur mycket eller när. För att det ska vara möjligt för leverantören att bedöma sin möjlighet att leverera finns formuleringen *i den utsträckning det är möjligt*.

EU-domstolen menar i skäl två att ett ramavtal som sluts med en leverantör ska utifrån de villkor som är fastställda på förhand följas under perioden. Den kvantitet som är på förhand uppgjord ska vara en gräns för leverantören även om denna har agerat för någon annans räkning. Det mest anmärkningsvärda är att EU-domstolen nämner att avtalet blir verkningsslöst när den uppskattade kvantiteten är uppnådd. Detta gör att det finns ett tak för hur mycket som kan avropas. Upphandlingsmyndigheten likställer detta med de i förväg fastställda kriterierna löptid och det angivna ramavtalsföremålet. När löptiden har gått ut kan inte ramavtalet verka längre. Samma sak gäller när något avropas som inte omfattas av ramavtalet. Även kvantiteten ska tolkas som att det ska på förhand fastställas enligt detta skäl.¹³⁴ Syftet med en sådan reglering kan vara som ramavtalets löptid¹³⁵, att minimera den allmänt konkurrensbegränsande effekten.

I det tredje skälet ställs de upphandlingsrättsliga principerna fram som ett argument till takvolym. Det är främst principerna om likabehandling, transparens och icke diskriminering som gäller i det här sammanhanget. Anledningen till varför hänvisningen till ordinarie behov inte är en giltig mängd är för att det inte skulle ses som ett likabehandlande utan som en form av informationsasymmetri. Det skulle leda till en ojämn fördelning i information eftersom alla anbudsgivare inte vet vad ordinarie behov innebär.¹³⁶ Om en myndighet inte fastställer en kvantitet från början skulle det gå att dela upp ramavtalet för att undgå tröskelvärden, därmed undvika direktivreglerna¹³⁷. Informationen ska på ett klart, precist och entydigt sätt visas.

Fjärde skälet är det som kallas missbruksregeln. Missbruksregeln innebär att ramavtal inte bör användas på ett otillbörligt sätt eller på ett sådant sätt att konkurrensen förhindras, begränsas eller snedvrids.¹³⁸ Genom att en takvolym etableras minimeras risken för att ramavtalet kan snedvridas och det blir en klarhet för både myndigheten som upphandlar och även för leverantören.

Sammanfattningsvis skapar Coopservice en ny vägledning av vad ett ramavtal måste innehålla. Den uppskattade kvantiteten är inte längre tillräcklig utan en maximal kvot, en takvolym måste specificeras för ramavtal som har en leverantör med samtliga villkor fastställda. Anledningarna till varför en takvolym måste finnas är av transparens-, likabehandlings- och icke diskrimineringsskäl. Det målet har visat

¹³³ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, sid. 23

¹³⁴ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, sid. 12

¹³⁵ Ulfsson, kommentaren till 7 kap. 2 § LOU

¹³⁶ Mål C-216/17 p.67

¹³⁷ Mål C-216/17 p.66

¹³⁸ Art. 32.3 2004/18/EG och skäl. 61 2014/24/EU

ytterligare är att när takvolymen är nådd är ramavtalet utan verkan och ett nytt ramavtal måste upphandlas.

Även om Coopservice målet ger en klarare bild i hur ramavtal ska utformas finns det några oklarheter. Det är främst kring frågan om det går att tillämpa samma metodik om takvolym även på det aktuella direktivet eller om det endast går på det äldre. En annan fråga är om andra ramavtalstyper kan tillämpa takvolym eller inte. Hur en takvolym ska specificeras är också oklart. Upphandlingsmyndigheten tolkade takvolym som att det kunde vara ett värde *eller* kvantitet, medan EU-domstolen inte har specificerat varken eller. I målet C-23/20 Simonsen & Weel utreds dessa oklarheter.

4.3 C-23/20 Simonsen & Weel

4.3.1 Domens bakgrund

Den 17 juni 2021 meddelade EU-domstolen en dom i mål C-23/20 Simonsen & Weel. Målet rörde sig om ett ramavtal som hade upprättats för att avropa utrustning för sondmatning av patienter. Kärande i målet var Simonsen & Weel A/S och svarande var Region Nordjylland och Region Syddanmark (regionerna). Nutricia A/S var en ytterligare deltagare. Ramavtalstypen som målet behandlade var flera leverantörer med samtliga villkor fastställda¹³⁹. Region Nordjylland var den myndighet som drev upphandlingen medan Region Syddanmark skulle delta ”med option”¹⁴⁰. Det mest anmärkningsvärda gällande ramavtalet var att det inte fanns en fastställd takvolym, varken i värde eller kvantitet.¹⁴¹

Efter att förfarandet hade utannonserat och anbud hade kommit in utvärderades anbudsgivarna och det mest fördelaktiga anbudet kom från företaget Nutricia A/S. Förfarandet överklagades dock av Simonsen & Weel som yrkade på att det inte hade gått rätt till eftersom det högsta värdet/kvantiteten inte hade angetts. Simonsen & Weel menade att Regionerna hade agerat i strid med öppenhet- och likabehandlingsprincipen precis som i Coopservice.¹⁴² Regionerna svarade att en maxkvantitet inte var nödvändig och att omständigheterna i Coopservicemålet inte var applicerbara.¹⁴³ Den danska överklagandenämnden för offentlig upphandling bestämde att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:¹⁴⁴

1.a) Är en myndighet tvungen att ange en fastställd takvolym i upphandlingen?

1.b) Om svaret på ovanstående fråga är ja, vilka ska det gälla för, är det för hela ramavtalet, bara den som upprättade avtalet eller bara för den som deltar genom option?

¹³⁹ Mål C-216/17 p.35

¹⁴⁰ EU-domstolen den 17 juni 2021, Simonsen & Weel, C-23/20, ECLI:EU:C:2021:490 p.33

¹⁴¹ Mål C-23/20 p.32, 34

¹⁴² Mål C-23/20 p.35, 36, 38

¹⁴³ Mål C-23/20 p.40–43

¹⁴⁴ Mål C-23/20 p.44

2.a) Är en myndighet tvungen att ange en takvolym i meddelandet till upphandlingen eller i förfrågningsunderlaget? och är ramavtalet utan verkning om förfarandet överskrider takvolymen?

2.b) Om svaret på ovanstående fråga är ja, vilka ska det gälla för, är det för hela ramavtalet, bara den som upprättade avtalet eller bara för den som deltar genom option?

3. Gällande ovanstående frågor,

a) är ramavtalet ogiltigt om det endast specificerar en uppskattning av värdet/kvantiteten men inte fastställer en takvolym? eller

b) är ramavtalet ogiltigt om det varken specificeras en takvolym eller uppskattning av värdet/kvantitet?

4.3.2 EU-domstolens bedömning

EU-domstolen börjar med att fastställa fråga 1a och 2a. Gällande fråga 1a resonerar EU-domstolen som i Coopservice målet att en takvolym är obligatorisk. Anledningen är att det strider mot principen om likabehandling och öppenhetsprincipen som finns i art. 18.1 i direktivet 2014/24/EU¹⁴⁵. Specificeringen kan också ha en stor betydelse eftersom anbudsgivarnas möjlighet till att bedöma sin egen förmåga att fullgöra sina skyldigheter kan hänga på det¹⁴⁶. Det blir också svårt för myndigheter att visa anbudsgivarens rättsliga ansvar om det inte finns någon maximal kvantitet. Gällande fråga 2a krävs det att en myndighet nämner takvolymen antingen i ett meddelande eller i ett förfrågningsunderlag till upphandlingen. Om det finns i förfrågningsunderlaget måste det på elektronisk väg vara en kostnadsfri tillgång till det¹⁴⁷. När ramavtalets takvolym är nådd ska det anses vara verkningslöst.¹⁴⁸

Både fråga 1a och 2a svarades jakande av EU-domstolen vilket leder till frågorna 1b och 2b. Eftersom en upphandling ska fastställa en takvolym så förhindrar det de upphandlande myndigheterna att endast lämna delvisa upplysningar om vissa upphandlingsobjekt. Ramavtalet ska därmed upphandlas i sin helhet vilket ger svaret på fråga 1b.¹⁴⁹ Inom ramavtalet kan en takvolym delas upp i mindre delar, så länge summan är fastställd för hela ramavtalet¹⁵⁰. Anledningen varför en uppdelning skulle kunna vara användbar är exempelvis när det är flera myndigheter som upphandlar i samma ramavtal. Summan för upphandlingen ska anges samlad i meddelandet för upphandlingen vilket ger svaret på fråga 2b.

En myndighet som driver ett upphandlingsförfarande och som inte har specificerat en takvolym sanktioneras inte¹⁵¹. Det är inte tillräckligt allvarligt menar EU-domstolen eftersom leverantören som ska lämna ett anbud på upphandlingen borde

¹⁴⁵ Mål C-23/20 p.45

¹⁴⁶ Mål C-23/20 p.63

¹⁴⁷ Mål C-23/20 p.71

¹⁴⁸ Mål C-23/20 p.58

¹⁴⁹ Mål C-23/20 p.76

¹⁵⁰ Mål C-23/20 p.78

¹⁵¹ Mål C-23/20 p.88

märka att det inte finns en specificerad kvantitet.¹⁵² Ramavtalet räknas fortfarande som att det har offentliggjorts om det publicerar meddelandet i TED, trots att det inte har någon kvantitet vilket innebär att det är giltigt.¹⁵³ Svaret på fråga 3a och 3b är därför nej, ett ramavtal är giltigt även om det inte finns någon takvolym.

EU-domstolen fastslog även att ett ramavtal är utan verkan när gränsen för högsta takvolymen är uppnådd. Dock ska det finnas en balans eftersom artikel 33.2 st. 3 2014/24/EU ger uttryck för att ändringar i ramavtalet som inte är väsentliga är möjliga. Om det inte finns en takvolym specificerad i ramavtalet ska inte det anses vara verkningslöst. Anledningen är att ogiltigförklaring av ett avtal är ett starkt ingripande vilket skulle vara oproportionerligt stort i sammanhanget.¹⁵⁴

4.3.3 Diskussion om domen

Simonsen & Weel målet visar att en takvolym är relevant även för det aktuella direktivet 2014/24/EU.¹⁵⁵ Anledningen är att direktiven 2004/18/EG och 2014/24/EU är relativt oförändrade på de punkter EU-domstolen använder sig av i målet Coopservice. Ramavtalets värdering i art. 9.9 i 2004/18/EG har en identisk ordalydelse till art. 5.5 i direktivet 2014/24/EU.¹⁵⁶ Principerna om transparens, likabehandling och icke diskriminering vid ramavtal är applicerbara på samma sätt i 2014/24/EU direktiv som i 2004/18/EG direktiv.¹⁵⁷ Även missbruksregeln är densamma, trots att den är flyttad från en artikel till ett skäl¹⁵⁸. Av dessa hänvisningar går det att se att takvolym även är relevant för det aktuella direktivet.

Simonsen & Weel visar inte endast att Coopservicemålet bedömning är av relevans utan klargör ytterligare vad en takvolym innebär. En takvolym är obligatorisk även för ramavtal som har flera leverantörer där samtliga villkor är fastställda. Att inte ange en takvolym skulle gå emot principerna i art. 18.1 2014/24/EU. Simonsen & Weel-målet utvecklar också kravet i förfarandet. Det ska finnas både en takvolym och en uppskattad volym¹⁵⁹. Dessa ska sedan antingen finnas i meddelandet till upphandlingen eller i förfrågningsunderlaget. Om det är i ett förfrågningsunderlag måste det också förmedlas elektroniskt och utan någon avgift.¹⁶⁰ Rättsfallet fastställer också att en kvantitet *eller* ett värde kan anges som en takvolym, vilket bekräftar den tolkning som upphandlingsmyndigheten gjorde efter Coopservicemålet.¹⁶¹ EU-domstolen definierar dock inte vad kvantitet eller värde innebär för något. Om en myndighet undviker att sätta en takvolym av något slag i upphandlingsförfarandet ska inte den myndigheten sanktioneras för det, så länge den

¹⁵² Mål C-23/20 p.89

¹⁵³ Mål C-23/20 p.90

¹⁵⁴ Mål C-23/20 p.66

¹⁵⁵ Mål C-23/20 p.58, 62, 67, 68

¹⁵⁶ Mål C-23/20 p.58

¹⁵⁷ Mål C-23/20 p.61,62 och jmf. grundläggande principer art. 18.1 2014/24/EU med art. 2 2004/18/EG. Jmf. definitioner av ramavtal art. 33 2014/24/EU med art. 1.5 2004/18/EG.

¹⁵⁸ Mål C-23/20 p.67. Missbruksregeln återfinns i skäl 61 2014/24/EU eller 32.2 sista stycket 2004/18/EG.

¹⁵⁹ Mål C-23/20 p.74 och 80

¹⁶⁰ Mål C-23/20 p.71

¹⁶¹ Upphandlingsmyndigheten antingen och Mål C-23/20 p.75

har annonserat i TED¹⁶². När takvolymen sedan är uppnådd är ramavtalet verkningsslöst.¹⁶³

Problemet och risken att ett ramavtal överstiger takvolymen och gör det verkningsslöst har EU-domstolen diskuterat i målet *Simonsen & Weel*. I punkt 66 förklaras att en för extensiv tolkning av takvolymen skulle kunna inskränka möjligheten till att göra ändringar enligt art. 33.2 tredje stycket i direktiv 2014/24/EU.¹⁶⁴ De ändringar som artikeln tillåter är de som inte väsentligt ändrar ramavtalet. EU-domstolen specificerar inte vad det finns för ändringar som kan användas, men den mest relevanta är ändringen av mindre värde. Den går ut på att ett ramavtal får ändras så länge inte värdet på ändringen överstiger tröskelvärdet *och* 10% av ramavtalsvärdet¹⁶⁵. För att en sådan ändring ska ske krävs att parterna är överens om ändringen¹⁶⁶. Takvolymen kan därför anpassas under avtalets gång genom en ändring, så länge alla parter i avtalet är överens om ändringen. Även om det inte är en självklar lösning kan detta hjälpa att hindra risken för att ett ramavtal ogiltigförklaras.

4.4 HFD 2022 ref. 4 I & II

Simonsen & Weel målet bekräftade att en takvolym är obligatoriskt, även i det senaste direktivet. Däremot slutar inte frågan kring takvolym där, utan följdfrågor som huruvida en leverantör kan anse sig lida skada från bristen av en specificerad takvolym uppkommer. En följdfråga blir också vad leverantörens påtalandeskyldighet under avtalet är. I HFD 2022 ref. 4 I & II har just dessa frågor om takvolym, skadelidande och påtalandeskyldighet tagits upp. HFD 2022 ref. 4 I & II är två olika mål som kommer att beskrivas nedan, sedan kommer dessa att diskuteras tillsammans.

4.4.1 HFD 2022 ref. 4 I bakgrund

Den 10 januari 2022 meddelade högsta förvaltningsdomstolen dom i mål nr 196-21 (HFD ref. 4 I). Parterna i målet var kärke AB Golv & Tak (G&T) och svarande Mimer byggnadsaktiebolag (Mimer). Mimer upphandlade ett ramavtal avseende golvarbete uppdelat i två geografiska områden. I upphandlingsdokumentet angavs en ungefärlig volym per år som uppgick till cirka 6,5 miljoner kr. I samma dokument fastställdes också en ordning för hur frågor kunde ställas under anbudstiden från leverantörer. Ramavtalstypen var flera leverantörer med delvis förnyad konkurrensutsättning.

G&T överprövade upphandlingen och anförde att upphandlingen innehöll flera brister¹⁶⁷. Den främsta av dem var att det saknades en uppgift kring högsta kvantitet gällande ramavtalet. Detta gjorde i sin tur att G&T hade lidit skada eller kunde lidit

¹⁶² Mål C-23/20 p.90

¹⁶³ Mål C-23/20 p.74

¹⁶⁴ Art 33.2 tredje stycket 2014/24/EU motsvarar 7 kap. 3 § LOU

¹⁶⁵ Art 72.2 2014/24/EU motsvarar 17 kap. 9 § LOU. Vid upphandling av en byggtrepenad är det tröskelvärdet *och* 15 % av ramavtalets värde.

¹⁶⁶ Ulfsson, kommentaren till 17 kap. 8 § LOU

¹⁶⁷ Flera brister nämns men det som är relevant för den här uppsatsen är den främsta gällande takvolym och skadelidande.

skada. G&T ansåg att de gick miste om en bättre resursallokering och planering och därmed kunde gett ett bättre anbud om de visste takvolymen. På så sätt hade G&T potentiellt blivit bättre placerad i rangordningen och potentiellt fått kontraktstilldelningen. G&T anförde också att om inte Mimer angav en totalkvantitet så skulle Mimer kunna avropa obegränsade mängder, vilket skulle *kunna* leda till att G&T kunde lidit skada. Om Mimer inte hade en begränsning skulle det inte bli nya förfaranden vilket skulle minimera chansen till en ny tilldelning för G&T. Därav ansåg G&T att de tack vare bristen på en takvolym lidit skada eller skulle kunna lidit skada enligt 20 kap. 6 § LOU.

4.4.2 Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

HFD börjar med att ta upp frågan om det strider mot upphandlingslagstiftningen att inte ange en takvolym för hela ramavtalets tid.¹⁶⁸ Vidare fastställer HFD att avsaknaden av en takvolym skulle innebära att öppenhet- och likabehandlingsprinciperna åsidosätts som det gjorde i Simonsen & Weel målet. Likt Simonsen & Weel förklaras att leverantörens möjlighet till att fullfölja kontraktet försämrats på grund av det. Maxkvantiteten har också som funktion att fastställa en gräns och när den är uppnådd blir avtalet verkningslöst.¹⁶⁹ Mimer invände dock mot detta och anförde att Simonsen & Weel målet inte var applicerbart på grund av att det inte var samma ramavtalstyp. Ramavtalstypen i målet Simonsen & Weel var flera leverantörer med fastställda villkor, medan det i denna situation var flera leverantörer med delvis förnyad konkurrensutsättning. HFD fastställer mot den invändningen att en volym för hela upphandlingen ska vara fastställt, oavsett ramavtalstyp.¹⁷⁰ Det som ska noteras är att det inte räcker med en ungefärlig total volym per år utan en takvolym ska specificeras för hela upphandlingen¹⁷¹. Eftersom takvolymen måste gälla för hela ramavtalet bröt Mimer mot de upphandlingsrättsliga principerna. HFD ställer därför i sin tur nästa fråga: Kan undvikandet av att specificera en takvolym för hela ramavtalet medföra skada för G&T, eller kunna medföra skada?

Mimer anförde att förfarandet som används inte skadade G&T eftersom det var en delvis förnyad konkurrensutsättning. HFD konstaterar dock att det fortfarande är en rangordning som skedde eftersom det var delvis fastställda villkor. Därför är frågan om skada relevant.¹⁷² Sedan huruvida lidandet kan vara befogat eller ej, utgår från om G&T hade gjort allt i sin makt för att undvika skadan.¹⁷³ I detta fall frågade inte G&T om en specifik takvolym för hela upphandlingen, vilket gjorde agerandet otillräckligt. Denna brist kallas påtalandeskyldigheten och krävdes för G&T skulle kunna hävda sin rätt, och få rätt. Frågan som återstår är om det hade *kunnat* leda till skada. HFD resonerar att det inte går att motivera intresset av en kommande

¹⁶⁸ HFD ref. 4 I p.16

¹⁶⁹ HFD ref. 4 I p.17, 18

¹⁷⁰ HFD ref. 4 I p.19

¹⁷¹ HFD ref. 4 I p.20

¹⁷² HFD ref. 4 I p.19

¹⁷³ HFD ref. 4 I p.25

upphandling vid en överprövning och därav uppfylls inte skada enligt 20 kap. 6 § LOU.¹⁷⁴

Sammanfattningsvis bröt Mimer mot 4 kap. 1 § LOU på grund av att en takvolym inte hade angetts. Däremot har inte bristen på takvolym utgjort ett skadelidande eller kunnat utgjort ett skadelidande som G&T har kunnat visa. Detta var på grund av att G&T inte agerade utifrån sin påtalandeskyldighet.

4.4.3 HFD 2022 ref. 4 II bakgrund

Likt HFD 2022 ref. 4 I så meddelades det den 10 januari 2022 en dom i mål nr 6151-6159-20 (HFD 2022 ref. 4 II). Ramavtalstypen var flera leverantörer med fastställda villkor. Det var en samordnad upphandling av flera olika myndigheter. Parterna i målet var kärande, Dokumentismen i Umeå AB (DUAB) och svaranden, Örnsköldsvik kommun med flera¹⁷⁵. Upphandlingen skulle omfatta behov av utskrifter, kopiering och skanning. I upphandlingsdokumenten fanns det endast historiska volymer för vad som upphandlades samt en uppskattning av beställarnas framtida behov. I rangordningen kom DUAB andraplats i utvärderingen. DUAB överklagade förfarandet och anförde att upphandlingen skulle göras om för att det saknades en takvolym. I sin tur gjorde bristen på takvolym att de led skada eftersom de kunde ha anpassat sitt anbudspris utefter takvolymen. Likt G&T i HFD 2022 ref. 4 I anför de också att bristen på takvolym missgynnade dem en chans att antas i en ny upphandling vilket skulle *kunna* leda till skada.¹⁷⁶

4.4.4 Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Likt föregående rättsfall så tas Simonsen & Weel målet upp tillsammans med principerna om öppenhet och likabehandling. Principerna anses vara brutna eftersom det inte finns någon specificerad takvolym. Till skillnad från tidigare mål är historiska kvantiteter specificerade tillsammans med en uppskattning av beställarens behov. Uppskattningen anger att det kan variera i mängd, både över- och underskrida kvantiteten. HFD räknar inte detta som en fastställd takvolym utan svaranden har brutit mot principerna i 4 kap. 1 § LOU.¹⁷⁷

Gällande frågan om huruvida kärande är skadelidande liknar både anförandet och resultatet i HFD 2022 ref. 4 II det som var i HFD 2022 ref. 4 I. HFD bedömde att det krävs för en leverantör att konkretisera den brist som har orsakat lidandet, vilket i detta fall är möjligheten till att konkurrera. Leverantören måste också ha gjort det som förväntats av den för att det ska ha ansett uppstått en skada. Om leverantören inte påtalar att en takvolym saknas uppfyller inte leverantören det som är förväntat.¹⁷⁸ I upphandlingsdokumentet specificerades ett tillvägagångssätt för att kunna ställa frågor kring upphandlingen.¹⁷⁹ Leverantören har däremot underlåtit att ställa några

¹⁷⁴ HFD ref. 4 I p.26, 28–31

¹⁷⁵ AB Övikshem, Höga kusten destinationsutveckling AB, Miljö och Vatten i Örnsköldsvik Aktiebolag, Stiftelsen Gideågården, Örnsköldsvik Airport AB, Örnsköldsviks Hamm och Logistik AB, Övik Energi Aktiebolag och Övik Energi Nät Aktiebolag.

¹⁷⁶ HFD ref. 4 II p.2–5

¹⁷⁷ HFD ref. 4 II p.19

¹⁷⁸ HFD ref. 4 II p.19, se vidare: EU-domstolen den 12 mars 2015, eVigilo, C-538/13, ECLI:EU:C:2015:166 p.55, 56, även Simonsen & Weel C-23/20 p. 89

¹⁷⁹ HFD ref. 4 II p.4

frågor eller begärt kompletteringar. Detta leder till att kravet att undvika skada inte har uppfyllts.¹⁸⁰ Därför avslutar HFD med att fastställa att DUAB inte har gjort vad som ansågs vara tillräckligt utifrån påtalandeskyldigheten. DUAB ansågs därför inte ha utsatts för skada enligt 20 kap. 6 § LOU. Utgången i HFD 2022 ref. 4 II blir densamma som HFD 2022 ref. 4 I.

4.4.5 Diskussion av HFD 2022 ref. 4 I & II

I HFD 2022 ref. 4 I & II tas både upp frågan om vad som konstitueras som en takvolym och vad påtalandeskyldigheten innebär i samband med takvolym. För att det ska räknas som en takvolym krävs att det är specificerat som en. Att hänvisa till historiska volymer och en uppskattning utgör inte en takvolym. Rättsfallet utforskar också vad för skyldighet en leverantör har att påtala en brist när en myndighet underlåter att specificera en takvolym. Påtalandeskyldigheten har nämnts i Simonsen & Weel men bara kort¹⁸¹, medan den utvecklas i dessa två mål.

I HFD 2022 ref. 4 I & II ställs frågan hur påtalandeskyldighet förhåller sig till skadelidande i 20 kap. 6 § LOU¹⁸². Enligt 20 kap. 6 § LOU ska en upphandling som har medfört att en leverantör har lidit eller kan komma att lida skada, göras om eller rättas. Skadebegreppet innebär enligt 20 kap. 6 § LOU att leverantörens möjligheter att tilldelas avtal har försämrats. Det krävs för leverantören att kunna *visa* skadan som orsakar lidandet eller som kan komma att orsaka lidandet¹⁸³. Både i HFD 2022 ref. 4 I¹⁸⁴ och i II¹⁸⁵ har leverantören misslyckat att visa skada för att det inte begärdes ett förtydligande¹⁸⁶. Av HFD 2022 ref. 4 I & II följer därför en skyldighet att påtala avsaknaden av en takvolym för att kunna visa att man har som leverantör lidit skada.

En fråga som i sin tur kommer upp är hur påtalandeskyldigheten appliceras, om det ska lagstiftas en allmän anmälningsskyldighet eller inte. Regeringen diskuterar i proposition 2021/22:120 konsekvenserna av ett införande av påtalandeskyldighet i lag med bakgrund av bland annat HFD 2022 ref. 4 I & II. Ett införande skulle kunna leda till en ökad dialog mellan parterna. I sin tur kan det minska antalet ansökningar om överprövningar vid brister i förfrågningsunderlaget, vilket är ett problem¹⁸⁷. En påtalandeskyldighet skulle leda till att myndigheten lättare kan upptäcka och korrigera brister, vilket skulle gynna både leverantör och den upphandlande myndigheten. Samtidigt skulle ett införande kunna komplicera upphandlingsförfarandet ytterligare¹⁸⁸. Det upphandlingsrättsliga regelverket upplevs redan av många leverantörer som komplext. Resultatet kan därför få motsatt effekt, vilket kan leda till sämre konkurrens. Regeringen kom fram till att det inte

¹⁸⁰ HFD ref. 4 II p.24

¹⁸¹ I p. 89 i målet Simonsen & Weel redogjordes det att avsaknaden av en takvolym är tillräckligt tydlig att märka för en leverantör. Om en takvolym är avgörande för att lämna ett anbud borde detta därför ha anmärkts på, av leverantören.

¹⁸² Värt att nämna är att lidande av skada eller skadelidande är skada enligt 20 kap. 6 § LOU *inte* skada i sammanhang av det skadeståndsrättsliga.

¹⁸³ Se HFD 2013 ref. 53. Målet använder lagen om offentlig upphandling (2007:1091), men motsvarande lagrum finns i den aktuella lagen om offentlig upphandling.

¹⁸⁴ HFD 2022 ref. 4 I p. 29

¹⁸⁵ HFD 2022 ref. 4 II p.27

¹⁸⁶ HFD 2022 ref. 4 I p. 28 och HFD 2022 ref. 4 II p.26

¹⁸⁷ Upphandlingsmyndighetens rapport 2017:7 sid. 55

¹⁸⁸ Prop. 2021/22:120 sid. 40 Det är bland annat Advokatfirman Kahn Pedersen som nämner detta.

behövs en lagstiftning gällande påtalandeskyldighet på grund av HFD 2022 ref. 4 I & II. Tanken är att praxis räcker, en lagstiftning riskerar att komplicera situationen eftersom det skulle leda till ytterligare specificeringar som detaljerade tidsfrister.¹⁸⁹

Även Eugenia Arksand lyfter problematiken kring påtalandeskyldigheten ur bland annat ett EU-rättsligt perspektiv i artikeln *Skada vid överprövning*. Hon anser att införandet av en påtalandeskyldighet *kan* gå emot effektivitetsprincipen. Effektivitetsprincipen innebär att det inte får vara för svårt att utöva EU-rätten i praktiken. Att en leverantör är tvungen att påtala fel i ett tidigt skede kan minimera rätten till effektiva rättsmedel för en leverantör och därför gå emot EU-stadgan¹⁹⁰. HFD 2022 ref. 4 I & II kan därför anses överskrida en direktivkonform tolkning av skadebegreppets tolkning och är därmed i strid med leverantörens rätt till effektivt rättsmedel.¹⁹¹ Det återstår att se hur påtalandeskyldigheten utformas eftersom det *kan* gå emot EU-stadgan.

Sammanfattningsvis förklaras det att det finns en påtalandeskyldighet gällande skada enligt 20 kap. 6 § LOU för leverantören, men doktrin menar på att det är oklart hur långtgående den är¹⁹². Takvolymen är tvingande och har visat sig kunna appliceras på ramavtal med fler leverantörer med delvis fastställda villkor och delvis förnyad konkurrensutsättning. HFD ser inget som skulle tala emot att tillämpa takvolym generellt, oavsett form på ramavtal.¹⁹³

¹⁸⁹ Prop. 2021/22:120 sid. 40 f.

¹⁹⁰ Art. 47 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna

¹⁹¹ Arksand, Eugenia. Skada vid överprövning. *Upphandlingsrättslig tidskrift*, 1/2023 S 27-43. sid. 43 2 st.

¹⁹² HFD 2022 ref. 4 I p.30 och Arksand sid. 42 2 st.

¹⁹³ HFD 2022 ref. 4 I p.19

5 Om takvolym kan tillämpas analogt på Dynamiska inköpssystem

5.1 Vad en takvolym är för något

Rättsfallen som har presenterats har utformat begreppet takvolym. För att kunna se om det går att analogt tillämpa takvolym på DIS krävs en sammanställd förklaring av vad takvolym är för något från både rättsfall och doktrin. Kritik som takvolym har fått efter rättsfallen kommer också att tas upp och diskuteras. Sedan behandlas fråga 2, nämligen huruvida det går att tillämpa ramavtal på dynamiska inköpssystem.

En upphandlande myndighet är skyldig att ange en takvolym oavsett vilken typ av ramavtal det gäller. Den kan antingen ges i kvantitet *eller* värde, beroende på vad som är lämpligast för upphandlingen. Takvolymen ska specificeras i antingen meddelandet till upphandlingen eller i förfrågningsunderlaget, dock så måste det finnas i annonsen till TED. Om det specificeras i förfrågningsunderlaget måste det göras tillgängligt kostnadsfritt. Uppskattningen av värdet ska vara välgrundad och objektiv. Det följer av öppenhetsprincipen att takvolymen ska vara proportionerlig och rimlig sett till myndighetens behov. När takvolymens gräns är uppnådd slutar ramavtalet att verka. Däremot kan en tillåten ändring av gränsen ske så länge parterna går med på det och det är mindre än tröskelvärdet *och* 10% av upphandlingsförfarandets värde¹⁹⁴. Tillsammans med takvolymen ska det också specificeras en uppskattad kvantitet enligt 5 kap. 14 § LOU. Om en takvolym saknas och det är viktigt för att kunna lägga ett konkurrenskraftigt anbud krävs det att anbudsgivaren anmärker på detta. Den upphandlande myndigheten sanktioneras inte för avsaknaden av takvolymen, men det går emot öppenhetsprincipen att undvika att specificera det.

Konkurrensverket har i *Ställningstagande 2022:2* uppdaterat sitt ställningstagande på grund av rättsfallen *Simonsen & Weel* och *HFD 2022 ref. 4 I & II*. Konkurrensverkets bilaga utreder tre frågeställningar för att klargöra hur en takvolym ska tolkas. Vad innefattas i kravet takvolym? Anses det vara otillåten direktupphandling om gränsen för takvolym överskrids? Och finns det en skyldighet för en inköpscentral att ange en takvolym?

Konkurrensverket anser att kravet för en takvolym ska innefatta en *rimlig* uppskattning av volymen eller värdet. Ramavtal har en egenskap av att inte behöva förbinda sig likt ett kontrakt med en förutbestämd kvantitet över en period. Istället är det de enskilda avropen som förbinder parterna, vilket görs baserat på behov under tiden. Ramavtalets översiktliga kvantitet blir därför endast en uppskattning. Detta för att det kan finnas en viss osäkerhet gällande omfattningen av avrop i mängd, tid och värde, vilket gör det svårt att skapa en exakt takvolym. Konkurrensverket menar därför att det ska vara så pass flexibelt så en *rimlig* uppskattning av en takvolym görs och inte en exakt. Följdfrågan blir då vad en *rimlig* uppskattning innebär. *Rimlig*

¹⁹⁴ Tillåten ändring för upphandlingar med byggentreprenader är istället en ändring som är mindre än tröskelvärdet och 15% av ramavtalets värde.

förklaras inte men uppskattningen ska anses vara välgrundad och objektiv.¹⁹⁵ En takvolym som skulle överstiga det egentliga behovet med oproportionerlig marginal och påverka anbudsgivarnas beslut att delta i upphandlingen skulle strida emot öppenhetsprincipen¹⁹⁶. Att överstiga takvolymen oproportionerligt skulle inte ses som välgrundat och då inte heller som en rimlig takvolym tolkar jag det som.

Svaret till huruvida allt över takvolymen blir otillåten direktupphandling finns redan i praxis. EU-domstolen uttalar sig om att ramavtal slutar verka när gränsen för takvolymen är nådd, men specificerar inte vad som händer efter det. I HFD 2022 ref. 4 I & II anser HFD att ramavtal som blir verkningslöst kan likställas med en otillåten direktupphandling¹⁹⁷. Konkurrensverket delar denna syn och fyller i med att det kan leda till en upphandlingsskadeavgift enligt 21 kap. LOU¹⁹⁸.

Den sista frågan konkurrensverket utreder är om det finns en skyldighet för en inköpscentral att ange en takvolym. Det finns inget rättsfall som rör en inköpscentral som brister i att specificera en takvolym. Det närmsta som har behandlats är en samordnad upphandling med en leverantör med flera olika myndigheter, vilket skedde i Coopservice och HFD 2022 ref. 4 II. Konkurrensverket gör tolkningen att inköpscentraler också har skyldigheten att införa en takvolym. Anledningen är att de också styrs av principerna om öppenhet och likabehandling, vilket bröts mot i Coopservice på grund av bristen på takvolym.¹⁹⁹ HFD 2022 ref. 4 II har en samordnad upphandling som styrker att inköpscentraler också borde ha en skyldighet att specificera en takvolym²⁰⁰.

5.2 Kritik mot takvolym

Kravet på takvolym har däremot kritiserats av Adda. De anser att effektiviteten i ramavtal riskerar att urholkas i samband med en obligatorisk takvolym. Det kan potentiellt leda till att upphandlingen försvåras och kostar mer. I *Brev till civilministern om yttrande i C23/20* redogör Adda problematiken med en takvolym genom två exempel; ett inom sjukvården och ett för inköpscentraler.

Ramavtal används inom sjukvården för att det är ett lätt sätt att avropa volymer utefter den fluktuerande efterfrågan för utrustningen. Det uppskattade värdet har ansetts vara ett riktvärde för anbudsgivarna. Det har setts som en uppskattning och inte en hård gräns. Utrustningen som avropas kan vara oförutsägbara i både hur mycket som behövs och när det behövs. Detta gör det svårt att i förväg bestämma hur mycket som behöver avropas i form av en takvolym.²⁰¹ Även faktorer som teknisk utveckling, verksamheternas olika organisationsstrukturer och politiska

¹⁹⁵ Konkurrensverket, *Ställningstagande 2022:2. Om maximal omfattning av ramavtal och öppenhetsprincipen (2022-04-29)* Dnr 625/2021 p. 9
https://www.konkurrensverket.se/globalassets/dokument/upphandling/stallningstaganden/2022-2_stallningstagande-om-ramavtal-och-oppenhetsprincipen_21-0652.pdf (Hämtat 2023-12-18), p. 27

¹⁹⁶ Konkurrensverket, *Ställningstagande 2022:2*, p. 28

¹⁹⁷ HFD 2022 ref. 4 I p. 24 och HFD 2022 ref. 4 II p. 23

¹⁹⁸ Konkurrensverket, *Ställningstagande 2022:2*, p. 30

¹⁹⁹ Konkurrensverket, *Ställningstagande 2022:2*, p. 29

²⁰⁰ HFD 2022 ref. 4 II p. 8 och 18

²⁰¹ Här nämner SKR bland annat Europeiska unionens patientrörlighetsregler, svenska patientlagen och coronapandemin som exempel på att både väntade och oväntade tillfällen har en oförutsägbarhet till mängden som avropas. Även enkla riktlinjer som att byta bandage med en viss diagnos kan skapa ett stort oförutsägbart behov.

beslut kan påverka hur behovet ser ut. Risken med att införa en takvolym i ett ramavtal blir att ramavtalen inte blir lika omfattande vilket gör att fler upphandlingar behöver ske. Mer upphandlingar innebär i sin tur ökade kostnader.²⁰²

En annan problematik som Adda lyfter är den potentiella bördan som finns för stora upphandlande myndigheter och nationella inköpscentraler. Adda som bedriver en inköpscentral har ca 1 100 avropsberättigade organisationer per ramavtal.²⁰³ För att en takvolym skulle implementeras i varje upphandling skulle Adda behöva prognosticera och vara tvungen att bevaka alla ramavtal som kan ha tendensen att överstiga den angivna takvolymen. Resultatet skulle innebära att inköpscentralen behöver följa upp hundratals, ibland tusentals ramavtal. Alternativet blir att ramavtal överstiger takvolymen som kan leda till ogiltigförklaring. Ogiltigförklaring kan i sin tur leda till att hundratals upphandlande myndigheter står utan avtal. Dessutom skulle det resultera i en upphandlingsskadeavgift om maximalt 10% av avtalets värde och det skadestånd som leverantören i det ogiltigförklarade ramavtalet har rätt till.²⁰⁴

Det som Adda visar är problematiken med att införa en takvolym i ett förfarande som har en oförutsägbar efterfrågan. Det som de också visar är problematiken med skalan på Addas inköpscentraler. Risken med en implementation av en takvolym blir att den sätts för lågt vilket innebär att nya ramavtal behöver upphandlas. Vad är dock problemet med att sätta takvolymen högre än vad som den faktiska mängden är?

Takvolymen ska ha rimliga marginaler i förhållande till vad som avropas. Det finns däremot ingen lagreglering som kräver att en myndighet gör ett avrop från ett ramavtal²⁰⁵. Det enda kravet är därför bara rimlighetskravet för takvolymen vilket följer av att den rimliga marginalen ska vara välgrundad och objektiv.²⁰⁶ Ramavtal inom sjukvården skulle vara tvungna att ha en hög takvolym för att ta hänsyn till potentiellt höga avropsavvikelser. Men för att visa att takvolymen representerar takvolym genom de oförutsägbara/volatila avropsavvikelser skulle ramavtalet behöva ha en uppskattad kvantitet som representerar snittet/medelvärdet av vad som förväntas avropas. På det sättet skulle skillnaden mellan takvolymen och det uppskattade värdet visa på graden av volatilitet i ramavtalet. Skillnaden mellan takvolymen och den avropade mängden skulle potentiellt vara stor. Skillnaden mellan den uppskattade mängden och den faktiska mängden skulle dock vara liten i det fallet. Jag skulle anse att en sådan implementation av en takvolym skulle vara objektiv och välgrundad. Det skulle visa på vad som maximalt kan komma att avropas samtidigt som den ger en bild av en uppskattad estimering av vad som ska avropas.

Takvolym är med stor sannolikhet tillämpningsbar även på inköpscentraler utifrån Konkurrensverkets bedömning. Detta innebär att problemen som Adda nämner realiserar. Som tidigare nämnt i sjukvårdsexemplet kan takvolymen enligt min mening vara hög trots att det som faktiskt avropas är mycket mindre. Problemet som

²⁰² Adda hette förut SKL Kommentus, därav namnet i brevet. SKL Kommentus, *Brev till civilministern om yttrande i C-23/20* sid. 2 f. <https://www.adda.se/contentassets/a2a59e8c2c3d4fa0ab65ed7c6a327b35/brev-till-civilministern-om-yttrande-i-c-23-20.pdf> (Hämtat 2023-12-16)

²⁰³ SKL Kommentus. sid. 3

²⁰⁴ SKL Kommentus. sid. 3 f.

²⁰⁵ Prop. 2015/16:195 sid. 513

²⁰⁶ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, sid. 22 och Konkurrensverkets ställningstagande 2022:2 sid. 1

sjukvårdsexemplet hade var att efterfrågan kan vara volatil och därmed göra avropen oförutsägbara. För inköpscentraler är det osäkerheten i varje myndighets efterfrågan som gör takvolymen svårbedömd. Det borde vara ett ännu större tolkningsutrymme för vad som räknas som en rimlig marginal. Detta på grund av den potentiella avvikelserna av vad som högst kan avropas i jämförelse med vad som avropas normalt. När en inköpscentral sätter en takvolym borde spannet för vad som anses vara en rimlig marginal vara särskilt stort.

5.3 Kan takvolym analogt tillämpas på dynamiska inköpssystem

Takvolym och dynamiska inköpssystem ska uppskattas till det totala värdet enligt 5 kap. 14 § LOU, men ramavtal ska även införa en takvolym enligt praxis. Frågan är om denna praxis går att tillämpa på DIS. Det finns inte mycket som talar för att takvolym är tillämpligt på DIS om vi ser på Coopservicemålet. Målet behandlar ett äldre direktiv och diskuterar endast om en takvolym är applicerbar på ramavtalstypen en leverantör. Simonsen & Weel målet visar att en takvolym är rimlig i det aktuella direktivet, men bara för ramavtal med fler leverantörer och fastställda villkor. HFD 2022 ref. 4 I & II är det närmsta av alla rättsfall som kan antyda möjligheten till att analogt tillämpa takvolym på DIS. I HFD 2022 ref. 4 I är ramavtalet flera leverantörer med delvis förnyad konkurrensutsättning. Detta är det ramavtal som liknar DIS mest av alla. I HFD 2022 ref. 4 I nämner också HFD att kravet på takvolym är generellt tillämpligt oavsett vilken typ av ramavtal det är fråga om²⁰⁷. Det finns därför skäl att tro att ramavtal med fler leverantörer med enbart förnyad konkurrensutsättning även skulle behöva specificera en takvolym. I sin tur skulle det gå att anta att DIS också skulle behöva tillämpa en takvolym.

Det finns dock argument som talar emot att det skulle vara generellt tillämpligt. Upphandlingsmyndigheten diskuterar i *Takvolym i ramavtal* huruvida det är möjligt att en takvolym skulle kunna appliceras på andra former av ramavtal. En anledning varför takvolym ansågs nödvändig i Coopservicemålet var för att kravet på förutsebarhet är särskilt högt för ramavtal med en leverantör.²⁰⁸ En leverantör måste veta takvolymen för att kunna bedöma sin kapacitet att leverera, för att inte binda upp sig till ett kontrakt som inte kan fullföljas. Det finns också en brist på insyn, vilket kräver en förutsebarhet i form av en maximal gräns av vad som kan avropas från avtalet. Ramavtal med förnyad konkurrensutsättning har inte samma krav på förutsebarhet, vilket skulle minska behovet av en takvolym. Avropen sker genom förnyad konkurrensutsättning vilket gör att fokuset på individuella avrop blir större än ramavtalet i stort. DIS har ett ännu större fokus på individuella avrop eftersom en leverantör kan kvalificeras under löptiden. Relevansen av en takvolym är därför ännu mindre.

Takvolym i ramavtal publicerades 2019 och behandlade bara Coopservicemålet. Det har visat sig med senare rättsfall att takvolym också är obligatoriskt för ramavtal med flera leverantörer med fastställda villkor och delvis förnyad konkurrensutsättning. Grunden till varför ramavtalen ska ange en takvolym är av principerna transparens

²⁰⁷ HFD 2022 ref. 4 I p.19

²⁰⁸ Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, sid. 13 f.

och likabehandling. En fråga som därför blir relevant är hur mycket ett DIS gynnas i transparens och likabehandling om en takvolym fastställs. För att ta reda på detta undersöks hur skillnaderna ifrån jämförelseavsnittet påverkas av en takvolym. Om DIS gynnas av en takvolym finns det skäl för att tillämpa en takvolym analogt.

Skillnaderna som hittades i jämförelseavsnittet var: *kommunikation*, *tilldelning*, *möjligheten att delta* och *tid*. Den första skillnaden *kommunikation* innebär att allt som är väsentligt till upphandlingen ska vara digitalt. Om en takvolym hade applicerats på DIS hade det inte gjort så stor skillnad eftersom skillnaden *kommunikation* är ett formkrav. Takvolymen hade behövt vara digital eftersom det skulle vara en del av upphandlingen som är väsentlig.

Tilldelning är den andra skillnaden mellan ett DIS och ett ramavtal. DIS har ett tvåstegsförfarande som mest liknar förnyad konkurrensutsättning. Om en takvolym tillämpas förändras inget i själva tilldelningen för de specifika avropen. Som nämnt tidigare finns dock inte samma behov av en takvolym som det gör för ramavtal med fastställda villkor. Detta eftersom DIS har, likt förnyad konkurrensutsättning, en egen anbudsprövning och tilldelning för varje enskilt avrop. Fokus blir därför mer på individuella avrop än hela det dynamiska inköpssystemet.

Den tredje skillnaden är *möjligheten att delta*. Leverantörer som ska delta i ett ramavtal med fastställda villkor är tvungna att ge sitt anbud i början av ramavtalet eftersom det är då anbudstiden pågår. Detta gör att en takvolym kan behövas för att en leverantör ska kunna bedöma sin kapacitet och veta hur mycket ramavtalet potentiellt innebär i värde. I ett DIS kan leverantörer däremot kvalificeras under löptiden. *Möjligheten att delta* gör att fokuset försvinner från hela det dynamiska inköpssystemet. En leverantör kan bli kvalificerad för att lägga anbud på avrop under en period men sedan välja att gå ur det dynamiska inköpssystemet om leverantören vill. Om kvalificeringen inte uppfylls under en viss tid tillåts leverantören inte lägga ett anbud under den tiden. Fokuset blir därför mer på individuella avrop än hela det dynamiska inköpssystemet. Om en takvolym skulle införas skulle det kunna argumenteras för att den inte behövs eftersom fokus är på individuella avrop. Samtidigt kan kvalificeringsstadiet vara resurskrävande för en leverantör vilket gör kvalificeringsstadiet till en bedömningsfråga. Om ett DIS är nära takvolymgränsen kan leverantören avgöra om resten av det dynamiska inköpssystemet är värda att försöka kvalificeras för. Samtidigt finns det en uppskattad volym som redan är fastställd, vilket tjänar samma syfte.

Den fjärde skillnaden mellan ett DIS och ett ramavtal är *tid*. Det måste finnas ett tidsspann för både ett DIS och ett ramavtal, men den maximala tidsangivelsen för ett ramavtal är fyra år medan det inte finns någon för DIS. Ett DIS kan därför vara aktiv under en mycket längre period än fyra år. Det kan argumenteras för att en takvolym skulle inskränka möjligheten till att sätta långa DIS. I sjukvårdsexemplet som tidigare nämndes togs problematiken upp med efterfrågan i ett volatilt och oförutsägbart verksamhetsområde. Exemplet behandlade ett ramavtal som hade en maximal tid på fyra år. Frågan blir i sin tur hur exakt det skulle gå att estimerat ett DIS som exempelvis är 20 år istället. I sjukhusexemplet sattes en hög takvolym som tog hänsyn till volatiliteten medan en uppskattad kvantitet visade den förväntade genomsnittliga mängd som kunde förväntas av avtalet. Det går att argumentera för

att det också skulle fungera i ett DIS. Problematiken är att prognosen för ett 20 årigt DIS kan ha en hög risk för att vara felaktig på grund av den långa tiden. Risken med att implementera en takvolym är att den inte kommer till användning och resurser som myndigheter har spenderat på att prognosticerat försvinner.

Avslutningsvis för att återknyta till syftet med den här uppsatsen besvaras fråga 2: *Kan dynamiska inköpssystem likställas med ramavtal och därmed analogt tillämpa praxis från ramavtal avseende takvolym?* DIS kan inte likställas med ramavtal på grund av de fundamentala skillnaderna som redogjordes i fråga 1. DIS präglas av frihet och flexibilitet tack vare *kommunikation, möjligheten att delta, tilldelning och tid*. Om en takvolym skulle tillämpas analogt på DIS skulle det gå att argumentera emot det för att det inskränker den flexibilitet av hur långt ett avtal kan vara. Samtidigt kan det gynna öppenhet och likabehandling för att leverantörerna har möjligheten att bedöma sin kapacitet i förhållande till takvolymen. Fokuset i ett DIS är dock inte på hela det dynamiska inköpssystemet utan är mer på de individuella avropen tack vare *möjligheten att delta och tilldelning*. Behovet av en takvolym är därför inte lika stort i ett DIS som i ett ramavtal med fastställda villkor. Takvolym kan därför med stor säkerhet inte analogt tillämpas på DIS. Detta eftersom det skulle inskränka funktionen av DIS, flexibiliteten.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Proposition 2006/07:128 Ny lagstiftning om offentlig upphandling och upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster

Proposition 2015/16:195 Nytt regelverk om upphandling

Proposition 2021/22:5 Ett förenklat upphandlingsregelverk

Proposition 2021/22:120 En effektivare överprövning av offentliga upphandlingar

Statens offentliga utredningar

SOU 2013:12 Goda affärer – en strategi för hållbar offentlig upphandling

SOU 2015:78 Upphandling och villkor enligt kollektivavtal

Litteratur/doktrin

Böcker

Arrowsmith, Sue, *The law of public and utilitie procurement: regulation in the EU and UK*, Volume 1, 3 upplagan, London, Sweet & Maxwell, 2014

Arrowsmith, Sue, *The law of public and utilitie procurement: regulation in the EU and UK*, Volume 2, 3 upplagan, London, Sweet & Maxwell, 2018

Bernitz, Ulf m.fl., *Finna rätt: juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 16 upplagan, Stockholm, Norstedts juridik, 2023

Forsberg, Niclas, *Upphandling enligt LOU, LUF, LUK, LUFSS och LOV*, 5 upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik 2019

Hettne, Jörgen och Otken, Eriksson, Ida (red.), *EU-rättslig metod. Teori och genomslag i svensk rättstillämpning*. 2 upplagan, Stockholm, Norstedts Juridik, 2011

Lindahl Toftegaard, Eva, *Offentlig upphandling LOU och upphandlingsprocessen*, 3 upplagan, Lund: Studentlitteratur 2022

Madell, Tom & Lundin, Olle, Kommunallag (2023-02-01, Version 4, JUNO)

Nord, Eskil, Lag (2016:1145) om offentlig upphandling. Karnov. (JUNO)

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 upplagan, Lund, Studentlitteratur, 2018

Ulfsdotter, Anna, Lag (2016:1145) om offentlig upphandling. Lexino. (JUNO)

Skrivelser från myndigheter och internationella organisationer

Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för inre marknaden, industri, entreprenörskap samt små och medelstora företag, (2022). *Dynamiska inköpssystem : riktlinjer för användning*, Europeiska unionens publikationsbyrå. <https://data.europa.eu/doi/10.2873/855558> (Hämtat 2023-12-06)

Konkurrensverket, *Konkurrensverket synpunkter på regeringens forsknings- och innovationspolitik* 2023-10-31
<https://www.regeringen.se/contentassets/c9981cbd1c054e3fa1a2a917d3e22939/konkurrensverket.pdf> (Hämtat 2023-12-08)

Konkurrensverket, *Ställningstagande 2022:2. Om maximal omfattning av ramavtal och öppenhetsprincipen* (2022-04-29) Dnr 625/2021 p. 9
https://www.konkurrensverket.se/globalassets/dokument/upphandling/stallningstaganden/2022-2_stallningstagande-om-ramavtal-och-oppenhetsprincipen_21-0652.pdf (Hämtat 2023-12-18)

Konkurrensverket, *Upphandlingsreglerna – en introduktion information från Konkurrensverket*, 2022-09-30, Stockholm,
https://www.konkurrensverket.se/informationsmaterial/rapportlista/upphandling_sreglerna--en-introduktion/ (Hämtat 2023-11-19).

OECD (2011), *Framework Agreements*, SIGMA Public Procurement Briefs, No. 19, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5js4vmnmnhf7-en>. (Hämtat 2023-11-03)

SKL Kommentus, *Brev till civilministern om yttrande i C-23/20*

<https://www.adda.se/contentassets/a2a59e8c2c3d4fa0ab65ed7c6a327b35/brev-till-civilministern-om-yttrande-i-c-23-20.pdf> (Hämtat 2023-12-16)

Upphandlingsmyndigheten, *Takvolym i ramavtal*, Vägledning nr 2019:3
<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/globalassets/dokument/publikationer/takvolym-i-ramavtal.pdf> (Hämtat 2023-12-16)

Internetkällor

Adda, Om oss, Den strategiska försörjningsprocessen – Addas stöd till offentlig sektor

<https://www.adda.se/om-oss/den-strategiska-forsorjningsprocessen-addas-stod-till-offentlig-sektor/> (Hämtat 2024-01-06)

Europa.eu, TED:s startsida, Om TED

<https://ted.europa.eu/TED/misc/aboutTed.do> (Hämtat 2024-01-06)

Investopedia, What is the prisoner's dilemma

<https://www.investopedia.com/terms/p/prisoners-dilemma.asp> (Hämtat 2023-11-24)

Kammarkollegiet, statens inköpscentral

<https://www.kammarkollegiet.se/om-oss/organisation/statens-inkopscentral>
(Hämtat 2023-11-22)

Konkurrensverket, Annonssdatabasregistret

<https://www.konkurrensverket.se/upphandling/registrerade-annonsdatabaser/annonsdatabasregistret/> (Hämtat 2024-01-06)

Konkurrensverket, Fem grundläggande principer inom offentlig upphandling

<https://www.konkurrensverket.se/upphandling/lagar-och-regler/fem-grundlaggande-principer/> (Hämtat 2023-11-18)

Konkurrensverket, Upphandling, Tillsyn, ärenden

<https://www.konkurrensverket.se/upphandling/tillsyn-arenden-och-beslut/> (Hämtat 2024-01-06)

Regeringskansliet, Offentlig upphandling

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/offentlig-upphandling/> (Hämtat 2023-11-25)

Upphandlingsmyndigheten, Förbered upphandlingen, Upphandlingsförfarande, Dynamiskt inköpssystem

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/forbered-upphandling/valja-upphandlingsforfarande/dynamiskt-inkopssystem/> (Hämtat 2023-11-24)

Upphandlingsmyndigheten, Förbered upphandlingen, Upphandlingsförfaranden, Selektivt förfarande

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/forbered-upphandling/valja-upphandlingsforfarande/selektivt-forfarande/> (Hämtat 2023-12-06)

Upphandlingsmyndigheten, Förbered upphandlingen, Upphandlingsförfarande, Öppet förfarande

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/forbered-upphandling/valja-upphandlingsforfarande/oppet-forfarande/> (Hämtat 2023-12-06)

Upphandlingsmyndigheten, Genomför upphandlingen, Förhandsannonsering

https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/genomfor-upphandlingen/forhandsannonsera/#forhandsannonsering_av_planerade_upphandlingar (Hämtat 2023-11-27)

Upphandlingsmyndigheten, Genomför upphandlingen, Krav på leverantören och grund för uteslutning, ESPD – en standardiserad egenförsäkring

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/genomfor-upphandlingen/krav-pa-leverantoren-och-grund-for-uteslutning/espd---en-standardiserad-egenforsakran/> (Hämtat 2023-11-28)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/forbered-upphandling/> (Hämtat 2023-11-19)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen, Behovsanalys

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/forbered-upphandling/behovsanalys/> (Hämtat 2023-11-19)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen, Marknadsanalys

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/forbered-upphandling/marknadsanalys/> (Hämtat 2023-11-19)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Förbered upphandlingen, Välja upphandlingsförfarande

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/forbered-upphandling/valja-upphandlingsforfarande/> (Hämtat 2023-11-19)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/genomfor-upphandlingen/> (Hämtat 2023-11-19)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen, Administrativa villkor

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/genomfor-upphandlingen/information-om-upphandlingen-och-administrativa-villkor/>
(Hämtat 2023-11-19)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen, Annonsera

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/genomfor-upphandlingen/annonsera/> (Hämtat 2024-01-03)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Genomför upphandlingen, Efterannonsering – en viktig del av upphandlingen

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/genomfor-upphandlingen/efterannonsering/> (Hämtat 2023-11-26)

Upphandlingsmyndigheten, Inköpsprocessen steg för steg, Realisera avtalet

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/realisera-avtalet/>
(Hämtat 2023-11-20)

Upphandlingsmyndigheten, Om offentlig upphandling

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-offentlig-upphandling/> (Hämtat 2023-10-28)

Upphandlingsmyndigheten, Om oss

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-oss/> (Hämtat 2024-01-06)

Upphandlingsmyndigheten, Om oss, Vårt uppdrag

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-oss/vart-uppdrag/> (Hämtat 2024-01-06)

Upphandlingsmyndigheten, Regler och lagstiftning, Tröskelvärden och direktupphandlingsgränser

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/regler-och-lagstiftning/troskelvarder-och-direktupphandlingsgranser/> (Hämtat 2024-01-06)

Upphandlingsmyndigheten, Upphandlingsstatistik, Statistik om annonserade upphandlingar i Sverige 2021, I nio av tio upphandlingar tillämpas LOU

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/statistik/upphandlingsstatistik/statistik-om-annonserade-upphandlingar-i-sverige-2021/i-nio-av-tio-upphandlingar-tillampas-lou/> (Hämtat 2023-11-25)

Upphandlingsmyndigheten, Överprövning och andra rättsmedel, Överprövning

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/regler-och-lagstiftning/overprovning-och-andra-rattsmedel/overprovning/> (Hämtat 2024-01-06)

Tidskriftsartikel

Arksand, Eugenia. Skada vid överprövning. *Upphandlingsrättslig tidskrift*, 1/2023 S 27-43.

Jänterä-Jareborg Maarit, Harmonisering, samordning och ömsesidigt förtroende inom Europeiska unionen – utvecklingen inom familjerätt, *Svensk Juristtidning: SvJT*, 2005/804 <https://svjt.se/svjt/2005/804> (Hämtat 2023-12-11)

Sandgren, Claes, Debatt är rättsdogmatiken dogmatisk, *Tidsskrift for rettsvitenskap*, Vol. 118 2005 https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?aq2=%5B%5B%5D%5D&af=%5B%5D&searchType=SIMPLE&sortOrder2=title_sort_asc&language=sv&pid=diva2%3A187098&aq=%5B%5B%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRows=50&dswid=-2188 (Hämtat 2023-12-11)

Rättsfall

EU-domstolen:

EU-domstolen den 4 december 2003, EVN and Wienstrom, C-448/01, ECLI:EU:C:2003:651

EU-domstolen den 6 oktober 2005, Commission v France, C-243/03, ECLI:EU:C:2005:589

EU-domstolen den 12 mars 2015, eVigilo, C-538/13, ECLI:EU:C:2015:166

EU-domstolen den 19 december 2018, Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato - Antitrust och Coopservice, C-216/17, ECLI:EU:C:2018:1034

EU-domstolen den 17 juni 2021, Simonsen & Weel, C-23/20, ECLI:EU:C:2021:490

Högsta förvaltningsdomstolen:

HFD 2022 ref. 4 I & II

Kammarrätten:

Kammarrätten i Göteborg dom den 2017-04-04 i mål nr 5389-5390-16